

KNJIŽEVNE

NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Godina XII, nova serija, br. 135

BEOGRAD, 1. JANUAR 1961.

Cena 30 din.

Sen-Džon PERS

MISIJA PESNIKA

PRED SVOJ POLAZAK U STOCKHOLM SEN-DŽON PERS JE DAO REDAKCIJI »L'EXPRESS-A, POZNATOG PARIŠKOG NEDELJNOG CASO PISA, SVOJ GOVOR KOJI CE ODRŽATI U ŠVEDSKOJ AKADEMII NAUKA, PRILIKOM PRIMANJA NOBELOVE NAGRADE. KAKO JE OVAJ GOVOR USTVARI ESEJ O POEZIJI, DONOSIMO GA U CENI.

Primio sam čast koja je ovde ukažana poeziji, i hitam da je njoj prenesem.

A čast se poeziji ne ukazuje često. To je zato što se sve veće razdvajanje pravi između poeškog dela i aktivnosti nekog društva podredenog materijalnoj službi. I taj međuprostor je kuta na koji je pesnik pristao, i ako ga nije tražio, a u tom katu je i naučnik, koji je bez praktične primene u nauci.

Ovde se čula pošta ukažana naučniku, kao i pesniku. Neka se bar ovde oni ne smatraju kao braća-neprijatelji. Jer ispitivanje je isto, i ono se održava nad istom provaljom, samo načini istraživanja se razlikuju.

Kada se odmerava drama s vremene nauke koja otkriva do matematičke bezuslovnosti njenih racionalnih granica; kada se danas vide u fizici dve velike vođe doktrine postavljene, jedna sa opštim principom relativiteta druga sa principom kvantalne neodređenosti i indeterminizma koji će ograničiti za svagda tačnost fizičkih mera; kada se čuo najveći naučni novator ovoga veka, inicijator moderne kosmologije, dok je odgovarao na najširu intelektualnu sintezu izrazima jednačina, i pozivao i intuiciju u pomoć razumu i izjavljivao da je „imaginacija pravil teren naučnog stvaranja“, pa išao čak dole da traži za naučnika korišćenje jedne prave „umetničke vizije“ — nemamo li prava da smatramo poetski instrument isto onoliko opravdanim kao i logički instrument?

DVA SLEPORODENA

Zaista, svako stvaranje duha pre svega je „poetsko“ u pravom smislu te reči; i u osetljivoj i spiritualnoj jednakosti oblike, u početku, istu funkciju vrše i na učenju i pesnik. Pa da li se od radajuće misli ili od poetske elipse ide dalje i najdalje? Iz one ikonske noći, u kojoj pipaju dva sleporodenata, jedan snabdeven naučnim spravama, drugi praćen samo odblescima intuicije, ko te se pojaviti pre i više natovaren kratkim fosforsencijama? Odgovor nije važan. Taj je zajednička. Velika pustolovina poetskog duha ne ustupa ni u čemu dramskim uvertirama moderne nauke. Astronomi su se mogli zaluđivati teorijom vasiione u naponu; ali nema manje širine u moralnoj beskrajnosti čoveka — i u toj vasioni. Isto tako daleko kao nauka i ona se svoje granice, i na či-apetom luku njenih granica lovačka hajka pesnik. Jer ako poezija nema,

AKCIJA I STRAST

Ali više nego način saznavanja, poezija je pre svoga način života — i to integralnog života. Pesnik je postao i u pecinskom čoveku, postojće i u čoveku atenskog doba, jer je on deo neodvojiv od čoveka.

Iz poetske neophodnosti, spiritualne neophodnosti rodene sučak i same religije, i pomoću poetske lepote iskra božanskog živeće za svagda u ljudskom belutku. I kad mitologije propadaju, ono što je u njima božansko nalazi skloništa u poeziji; možda je čak tu i njihova reljefna stanica za dalje. I tako do reda društvenog i neposredno ljudskog, kada hlebonoše iz antičkih povorki uступaju mesto lučnošćama, u poetskoj uobrazljili pali se opet visoka strast neroda u traženju svetlosti.

Gordost čoveka u hodu pod svojim bremenom većnosti! Gordost čoveka u hodu pod svojim bremenom novog humanizma, univerzalno stvarnim i integralno psihičkim... Veran svojoj službi, koja je samo produbljivanje ljudske tajne, moderna poezija upućuje se u obavezu, čije će izvršenje odnosna na potpunu integraciju čoveka. Nema ničega pitljiskog u takvoj poeziji. Ona nikako nije umetnost koja okaduje niti ukrašava. Ona ne ističe niti bisere kulture, niti trguje idolima ni grbovima, i nikakvim muzičkim svečanostima ne može se zadovoljiti. Ona se udružuje, na svojim putevima, sa leptom, najvišom vezom, ali ona nikako nije ni njen kraj ni njen hrana. Odbijajući da odvaja umetnost od života, i od ljubavi saznanje, ona je akcija, ona je strast, ona je snaga i večno novatorstvo, koje stalno pomicje svoje granice. Ljubav je njen ognjište, nepokornost njen zakon, i njen je mesto svuda gde se ide napred. Ona ne trpi niti kako ni odstupovanje ni odbijanje. Ona ne očekuje ništa od prednosti veka. Vezana za svoju ličnu sudbinu, i slobodna od svih ideologija, ona sebe smatra jedinom sa samim životom, i niti

Nastavak na 5. strani

ANRI MATIS: KOMPONICIJA

MALI ESEJ

Ličnost književnog kritičara

I opet o književnoj kritici, upravo o književnom kritičaru, o njegovoj prisutnosti, prisutnosti njegove ličnosti, u kritici jednog dela.

„Pogrešno bi bilo zahtevati od književnog kritičara, koji uspeva da iz svoga rada (kritike, ocene) odstrani umetnikovu (piščevu) ličnost, da u isto vreme odstrani i sebe i svoj doživljaj sveta, doživljaj određene životne situacije. To je onaj problem preko kojega se čutke prelazi u svim dosadašnjim našim razgovorima o tekućoj književnoj kritici. Jer, ponovimo — i naglasimo! — i kritičar je umetnik svoje vrste, koji zbijeno, zgušnuto, jasno (!) i kratko, na svega nekoliko stranica, govori o određenom književnom delu, o zbirce priovedaka ili pesama, romanu ili drami. Svako književno delo mora da je duboko prosteklo iz života, mora da transponuje život na svoj osobeni način. I nije redak slučaj da i kritičar, koji je čovek, koji živi i diše, traga za lepotama života i koji u tom traganju doživljava krize i katastrofe, uzlete i padove, podlegne životnoj materiji koja odgovara njemu trenutku njegovog života, radosti, sreće ili pak razočaranja. I tu je sad najvažnije (i možda najboljnje) iskušenje: iskustvo, iskustvo koja leži u osnovi svakog čoveka i kojeg teži svaki čovek.

Sme li — pitanje je sasvim unesno — književni kritičar da se isповeda, da kaže sebe, trenutak svoga življenja?

Sme! — odgovor je jasan i nedvosmislen, i njemu smo od početka težili. Ali to »dozvoljavanje« iskustvi književnom kritičaru kroz kritiku ne sme da se uvek uopšti, ono, naime, ne može i ne sme da se usledi povodom svakoga dela, povodom svega što je štampano. Sam književni kritičar ne sme uvek tome da teži, da to, iskustvo, bude svrha njegove kritike, njegova govora o jednom književnom ostvarenju. Njegova iskustvo može da ide samo dotle dok je u vezi sa problemom književnog dela o kome se raspravlja, dok vuče korene iz dela, poistojeći svoje životno iskustvo, svoj doživljaj sveta i sebe, s autorovom interpretacijom određenog životnog materijala. Loša knjiga ne bi smela da svojom tematikom odvodi kritičara od prave ocene, mada se i to, ne retko, dešava, naročito knjige bolesno-sentimentalnog karaktera u kojima je sve plač, očaj i crnina. Knji-

ževni kritičar ne sme da dozvoli da ga to obuze i savlada, da u tom momentu da maha svojim osećanjima, svome trenutnom bolu ili radosti, rečju: svome trenutnom raspolaženju. Doživljavanje određene životne problematike, koja je u osnovi jednog dela, može da usledi samo kod dobrih dela, pa i tu s izvesnim oprezom. Kritičar, bogat životnim iskustvom, upravo mora da proveri da li je nešto baš tako, da li se sve u svemu poklapa sa njim, njegovim trenutnim raspolaženjima i životnom stvarnošću uopšte; on mora, na neki način, u tom momentu, da sebe uopšti i da radius njegovog trenutnog osećanja bude širi, veći i dublji, sa smisom. A svako književno delo, bez obzira na vrstu, mora da se oseti, doživi i proživi. Jer, kritičar dok čita književno delo, živi i saživljava se, poistovećuje se sa svim što je u njemu. I tamo gde su prisutne te i takve, makar i isuviše lične iskustve, ne treba takvu kritiku nikako i nikada proglašavati impresionističkom — jer, u svojoj osnovi, do kraja sagledana, i analitička kritika, u kojoj mi izuzetno oskuđevamo, mesto je za iskustvo književnog kritičara. I ta iskustvo je samo prividna.

Književni kritičar je, manje-više, uvezek u zanosu, uvezek u sebi, uvezek u traganju za sobom, u traganju za toplotom življena, nežnog kazivanja i smirenog podnošenja svega što život pruža. I tada nastaje njegovo hladnog, ponekad ciničko promatranje i tumačenje umetnine, vanjanje njene vrednosti i njenog značaja u određenom trenutku, obično van vremena. Ali, ubiti, njegov zanos ne sme nikada da posustane, da se stiša i da tinja. On mora da živi, da otkreće lepotu — svoju i tuđu, da bar shvatia to. Književni kritičar živi sa tuđim delom i smatra ga uvezek svojim, delom sebe, svoga življena i svoga bivstvovanja. U tome i jesu lepote bavljenja književnom kritikom: jer ona otkriva život i životni smisao u nekom književnom delu. Zbog toga ponekad književna kritika zazuvi kao pesma, iskrena i bolna, kao iskustvo, kao krik i kritičarevo echo za nečim što se nije doseglo u životu. Time književna kritika potvrđuje samu sebe i daje sebi pečat umetničkog ostvarenja. I, još, opravdava svoje postojanje i trajanje...

Tode ČOLAK

Pesma — od koga i kome

Pesnik je oduvek smatrao svet celovitim i nepodeljenim i nije se obraćao pojedincu čak ni kad je to činio, niti pak određenom staležu i klasi čak i kad je to želio. On je imao u vidu pre svega čoveka u kome nije sve ni tamno ni svetlo i njegova nepristrasnost u tom pogledu bila je posledica njegove senzibilnosti. No, to ne znači da on nije imao jasniju predstavu o tome kavim je svetom okružen, i na kojou su strani oni kojima treba da pripada. On se budio protiv nepravde i tiranije, politički se do kraja opredeljavao i mogao da mirzi više i strasne nego drugi, ali na svoj način i shodno svojoj prirodi. I kad se borio za drukčiji svet od onoga u kome je pевао, pesnik je promenio tog sveta doprinosis drukčije nego ostali. Ne toliko time što je nešto negirao, koliko time što je nešto afirmisao. Ne samo time što je želio da nešto sruší, koliko da drugo i drukčije izgradi. On nikada nije činio samo jedno, jer u životu ništa nije video izolovano. Uostalom, onoga trenutka kada je napisao prvu pesmu on se već opredelio za jedan drukčiji svet, i bez obzira da li ga je video u travi ili vodi, u onome koga iščekuju li od koga se opršta, više nego na čim drugim bio je obuzet vizijsom tog sveta.

Odvojen od pesme on se često više angažovao nego što bi se to od njega očekivalo i bio drukčiji no što je izgledao posmatran kroz pesmu. Činio je nekad i ono što se na osnovu njegovih pesama ne bi moglo ni naslutiti; bio strasni revolucionar iako je pisao stihove kojih nisu prelazila okvirne intimne lirike, ponašao se kao gradanin a posao pesme kao da je bio u prvim redovima onih koji su u načinu menjali poredak. Otvirao se od svoje ličnosti, poštujao nešto od onoga što je bio, samo zato da bi do kraja bio pesnik. Zar Puškin nije bio pliemič a pisao s stihove koji su u njegovo vreme nosili revolucionarni zvuk, i zar mnogi koji bi po uslovima u kojima su živeli trebalo da pripadaju proletarijatu nisu pisali poeziju prihvatanu od one klase koja je bila protivnik proletarijata. I zar nama danas nije potrebna poezija, i nekih pesnika izrazito građanskih i izrazito građanska, iako u njoj nema ničega što odgovara našoj današnjoj koncepciji sveta i života, samo zato što u njoj sagledavamo svet tih pesnika, originalan i uzbudljiv.

PROKLETSTVO PESNIKA

Oduvek se samo za one najveće govorilo da su »prokleti«, bez obzira na to što je među onima koje zaboravljano bilo takvih koji bi više zasluživali da se tako nazovu. Svakako, zato što se podrazumeva da došpeti do onog najvišeg u isto vreme znači i podneti najviše žrtvama, odoleti najvećim iskušenjima. No, bez obzira na veličinu i stepen, svaki pesnik nosi svoje »prokletstvo« samim tim što je to što jeste, što je izabrao taj poziv, uostalom, po svojoj volji.

U čemu je to prokletstvo?

Svaki umetnik, osim one borbe u sebi da nađe pravi izraz za ono što želi da iskaže, da otkreće svoj svet i taj svet afirmaš i nametne drugima, izložen je opasnosti da ne bude prihvaten, to jest da njegovo delo ne nađe na razumevanje. Da bude očeviđac kako se njegova vrednost prečukuje, i ono što treba da pripada njemu nepravedno dodeljuje drugome. Pa ipak, među umetnicima je pesnit taj koji je gotovo uvezek izložen da dosegne opasnost i, i to pre svega zato što on operiše rečima i što njegovo delo može nejpre,

Nastavak na 2 strani

Dragoslav GRBIC

VINJETE U OVOM BROJU
IZRADIO MILIC STANKOVIC

bilo iz zabilude ili iz zle namere, da bude sasvim pogrešno interpretirano.

Zbog toga što se poslužio jednom bojom, plavom a ne zelenom koja recimo najviše odgovara trenutnom ukusu publike, sličar je često napadan pa mu je čak osporavan i dar, ali mu je ostajalo da misli da ga ne razumeju i da se neda da će ga razumeti. Jednu melodiju publike može da prihvati ili ne, ali onome ko je istrajan, ko veruje u sebe još uvek ostaje da veruje da su drugi zabiludi. I sve se svršava na tome. Sa pesnikom stvar stoji drukčije. Zbog jednog stihu pesniku nije samo osporavana vrednost, nego je često bivao i proganjeno. Primera bar za to ima dovoljno. I što je najstrašnije, dogadalo se da su ga iz društva odstranljivali ponekad oni koji su bili najviše pozvani da ga podrže samo zato što se u datom trenutku vizija njegovog sveta nije sasvim počinjala sa svetom kakvog su

ANKETA O »KNJIŽEVNIM NOVINAMA«

POTREBA I TRADICIJA

PISMA ČITALACA UREDNIŠTVU

Milan MILIVOJEVIĆ

Ekonomski škola, Leskovac

Jedan list, kao što su „Književne novine”, neophodno je po treban našem današnjem čoveku. Ono što se objavljuje u „Književnim novinama” smatram da bi trebalo da zna svako ko želi da bude u toku književnih događaja. Informišući me o književnim, umetničkim, kulturnim i društveno-političkim zbivanjima u zemlji i inostranstvu, „Književne novine” prilično zadovoljavaju moje potrebe. Naročito rubrikama PANORAMA VESTI.

Jedan broj „Književnih novina” čitam sve dok se ne pojavi sledeći MALI ESEJ, koji me najviše interesuje, čitam odmah. Tu rubriku, zajedno sa KRITIKOM, smatram najboljom u listu.

Posebno interesovanje kod menе pobuduju pesnički prilozzi, pa sam zato da u buduće objavljujete još više tih priloga. U vezi s tim predlažem i jednu novu rubriku: u njoj biste mogli objavljivati pesničke pokušaje nepoznatih pesnika. A takvih, koji nastupaju na raznim literarnim sastancema po školama i preduzećima, ima kod nas mnogo. Treba im samo pomoći da svoj talent razviju.

Predlažem da i dalje sprovelete ankete o aktuelnim pitanjima, kao što je nedavno bila ona o autorskim honorarima. U takvim anketama učestvuje veći broj lica koja imaju različita mišljenja. Iz borbe suprotnosti rada

se istina. Takođe, trebalo bi u stupiti malo mesta i čitaocima koji bi iznosili svoja mišljenja, slaganje ili nestlaganje s nekim objavljenim prilogom. Čak i ovakve ili slične ankete medju čitaocima uvek su zanimljive, sa držajne i korisne.

Što se tiče prevedene ili domaće proze — glasam za domaću. Ali to ne znači da u buduće ne treba donositi PREVEDENI ESEJ i LIRIKU U PREVODU. Mislim da bi bez tih rubrika „Književne novine” bile mnogo siromašnije. Međutim, pišta u „književnim novinama” treba uvek da bude domaća.

Jedna zamerka uredništva: ma lo ima napisa o filmu. Ova umetnost u novije vreme sve više osvaja svet, pa mislim da i šire analize filmova, koji se kod nas prikazuju, treba donositi i objavljivati u većem broju.

Pre neki dan, jedan moj drug zatražio je od mene komplet „Književnih novina”. Upitao sam ga zašto se ne preplatiti, ili zašto ih bar ne kupuje kod prodavaca novina. Pošto „Književne novine” izlaze svakog drugog petka, on mi je odgovorio: „Nikako ne mogu da ukopcam u koji će petak da izidu. Taman pomislim jednog petka da su izisale, a ono ne spadne da će izidi teki sledećeg. I uvek tako...“ Možda je ovo bio izgovor, ili šala. Ali ja Vam, evo, predlažem da „Književne novine“ počnu da izlaze svakog petka. Da ne govorim o tome koliko bi onda bila aktuelnije...

„Književne novine“ su list o kojima je dovoljno uvodi u književ-

nu situaciju. Svojim nedeljnim izlaženjem učinile bi u tom smislu još više. Zato mislim da bi to bio najvažniji korak koji bi redakcija trebala da preduzme u narednoj godini.

Unapred zahvaljujem redakciji što mi je omogućila da na stranicama jednog ovakvog cenjenog lista iznesem i ja svoje mišljenje.

★ ★

Božidar ŽAJA

Lokva — Rogoznica, Dalmacija

Redovit sam čitalac „Književnih novina“, od početka njihova izlaska. One su u meni razvile literarno osjećanje, pomogle mi da literarno mislim i stvorile takav interes da sam navikao „ništa ne ostavljati nedirnuto“. Svojom aktuelnošću one su razbile mnoga ključna književna časopisa i „kulturnih rubrika“. Nenametljivo su postale vodeće u našem kulturnom životu.

Ocjene časopisa i knjiga korisnije je davati najeminentnijim kritičarima, a ostalim pružati mogućnost da se „neslužbeno“ i šire osvrču (ako je riječ o časopisu!) na pojedine tekstove i pisce.

„Književne novine“ moraju i dalje polaziti od svoje humanitarno-moralne težnje, koristeći za to književne tekstove — ne nikako prigodne napise ili komentare na trk radene. Neka bude aktuelnosti, ali prave, književne aktuelnosti, koja sama nemetljivo izbjiga iz djela.

Kad otvaram „Književne novine“ onda tražim imena Pavla Stefanovića, Predraga Palavestre, Miloša I. Bandića, Miloša N. Đurića, dr. Bratka Krefta i drugih. Tražim PREVEDENI ESEJ, tražim napise kao što je onaj Elijha Koša (ne znam kako se zove) gdje govori o vučoj naravi čovjeku u nama samima.

Bilo prozni ili poetski tekstovi, ili pak dramski, najimpresivnije djeluju kad se uz njih objelodani kritički osvrт (makar najkraci), jer često treba pogadati šta je ovaj ili onaj mislio, kako je to ponekad slučaj sa pričom u „Književnim novinama“, čiju za mršenost treba simulirano dešifrirati. Treba voditi računa i o tome da je čitalačka publika „Književnih novina“ relativno široka i da postoje sve šira. Zato one mnogo mogu pomoći da se čovjek ne vraća sa pola puta — da se snade i disciplinira duh, što je itekako važno u našem dobu. Da „Književne novine“ tu mogu pomoći, samo ne polemika koja se, povremeno, u njima vode.

Za mnoge stvari koje se „provuku“ u „Književne novine“ mogla bi se primijeniti ona Kraljevska izreka: „Ili sam ja gluh, ili tamo ne svira Mozart...“

Sam sebi postavljaju pitanje ne bi li se tjedni izlazak „Književnih novina“ približno dnevnim listovima, dobivši više na oficijelnosti i informativnosti, gubeći time od svoje literarne sushine. Ako neka strana života traži najviše vremena, onda je to na prvom mjestu literatura.

Tanasije MLADENOVIC

Ruža razlistala

Pobediti i sebe i smrt i dan i noć, ikru tu Koja se leže u dnu prošlog i dnu sadanjeg i dnu Budućeg, o, Vreme koje si bilo koje jesu i biće U struji twoj plivam bez pravca i cilja I slep od svetlosti dalekih i gluv od titraja Ponorih i nevidljivih za svih pet jadnih čula I opet u zenitu traženja i opet u avanturi duha Pobunjenog u sudaru i u kremenu i u točilu vidjenog I nevidljivog, o, Vreme koje protičeš svim tokovima I znanim i neznanim i stvarnim i slučenim. Svim slijivovima

I strasti i mirnoće čovekove i meridijanima i uporednicima I zavodljivog i zburjenog i uma i tela tako trošnog (I tako bolnog pa ipak tako jakog) Baštine njegove i njegove mukom zaradene tečevine I u vodoskoku i u ravnim široke reke i u visinama Kao i u nizinama. I kao i u nebesima i kao i u Pomamama divljih orkana i kao i u tisini miholjskog leta I u burama i u vodrinama. I u osekmama i u plimama I kad na skok su spremni skakači. Kad na start su spremni plivači. Kad pobediti kad treba I sebe i smrt i noć i dan, ikru tu Koja se leže, o, Vreme u ruži razlistalo Nestajanja u ruži razlistalo Ništavila (Koje i nije konacno to)

★ ★ *

Uplovi u ovu luku, možda će poslednja biti U kojoj će još zastava tvoja se viti.

Uđi u ovaj zaton, u ovaj sutor skruti, Možda će još ruka nečija stas ti cvetno oviti.

Utoni u ovu pustotu, prah noći će te pokriti, Možda će još oči ti utuljen sjaj zvezda piti.

Uplovi u ovu luku — sigurno će poslednja biti U kojoj će još zastava tvoja se viti...

KOMENTARI

O rečitosti M. M.

Milosav Mirković ispalio je svoju puščicu u »Poljima« br. 48 (30. XI. 1960. Novi Sad), u odgovor na moj napis »Između lažne opredjeljenosti i prividnog avangardizma« (ovaj list br. 132). To me podseća na okolnost, da sam, svojevremeno i sa dosta razloga, pretpostavljam da se nikada više neću baviti filički prisutnim i književno odsutnim M. M.-om, sada i ovde shvaćenim više kao simptom jedne iluzije o moralnoj i literarnoj angažovanosti nego kao izraz jednog obrazloženog pozivanja na mafnost koja, ustvari, nije evidentna tamo gde vulgarizacija zamjenjuje smisao jedne kulturne i poetske akcije. Zato, činjenica da sam verovao da se nikada više neću baviti M. M.-om, ovoga puta, ipak, ne treba da omete jedno učakivanje na neke stavove o njih koje M. M. brani, zastupajući time i svoje prisutstvo na stranicama nekih časopisa i listova.

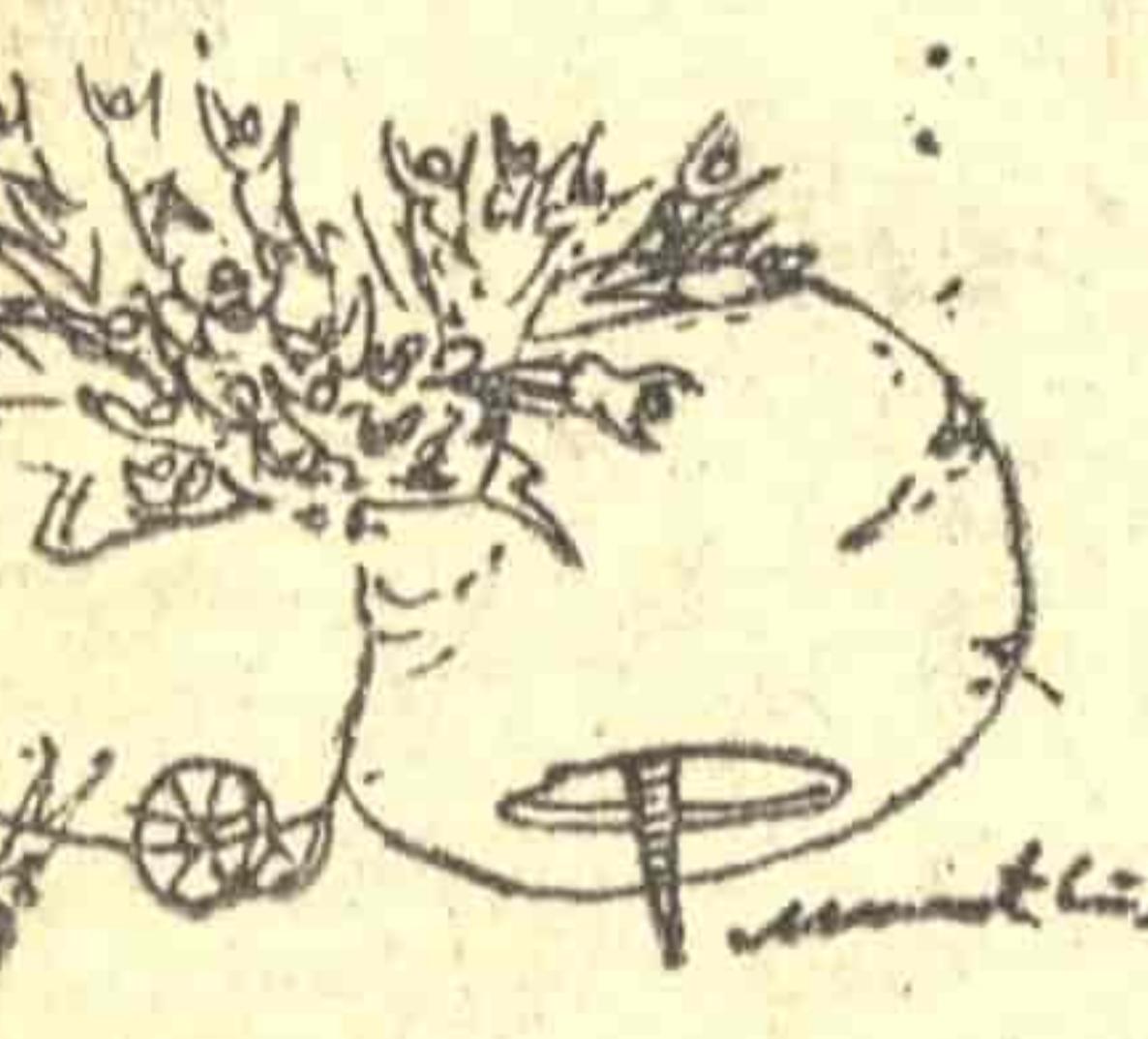
Baviti se dokazivanjima upućenim M. M.-u i onima koje on predstavlja da epigon i poslušnik stvarnih ili izmišljenih bosova nikada nisam bio i da nisam, i da biti neću, veoma je jalovo. I, M. M.-u ukazivati da njegova quasi barokna rečitost i lišenost moći kritičkog vrednovanja poetskog u vremenu ostaće podatak o njegovoj izuzetnosti od kulturne efikasnosti, zato što mu nije dato da čini one distinkcije koje nameće permanentni napredak emocije, — takođe nije manje iluzorno. Isto tako iluzorno

kao što je svako dokazivanje M. M.-u da avangardizam nije govog tipa, predstavlja, ustvari, divlj i napor da se negira opanci koji se osećaju kao atribut sopstvenog ne-mišljenja. Zato, jalovo je ubedljivati M. M.-a da novost života neće spoznati zato što se ona isključivo spoznaje jednim otpornim i samostalnim razdvajanjem koje postaje sve drugo pre nego to ako ga vezujemo za stvarne ili izmišljene grupe oko časopisa ili listova, zvali se oni »Savremenik«, »Polja«, »Delo« ili »Književne novine«. Dokazati avetenjskom simptomu M. M. promaša njegove invektive da jedan list može ili hoće danas i ovdje da, kao što on piše, »donovima ka rečitovanju našu književnu kulturu, — sve to M. M.-u dokazivati sasvim je bespredmetno, jer ga jedan vid njege javlje rečitosti sasvim primetno kvalificuje, kao i one pogledi koji su odsutni iz društvenih, političkih, estetičkih i antiestetičkih koordinata naše savremenosti.

U svojoj ničim osmišljenoj egzaltiranosti M. M. piše: »Nadrealizam je moja privatna umetnička okupacija i dalje. A nadrealizam kao istorijski fakt u jednom trenutku obnove i revolucionisanja duha, zanima me samo tamo i dotle dokle je u tom se revolucionisanju otkrio nezauzvani i našim životom o-slobodene izraze lepotak. Me nje je ova eksplikacija M. M.-a sasvim nepotrebna, jer sam

Nastavak na 4. strani

Branko PEIC

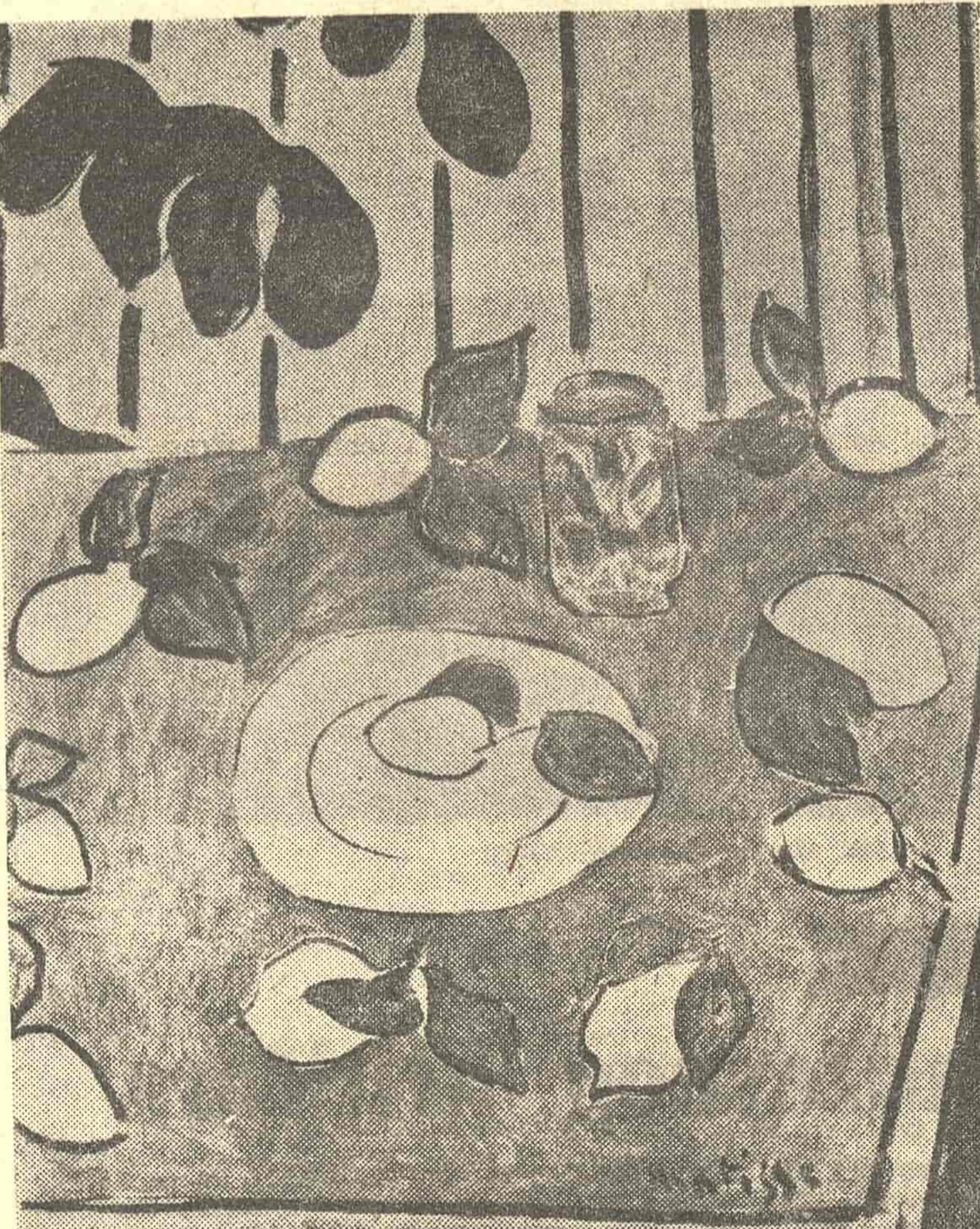
drugi mogli da dožive i zamislje. Oni najdarovitiji pripadali su svojim najboljim stihovima vremenu koje nailazi. Takvi pesnici, čak i kad su se ograničavali da opevaju trenutak sadašnjosti pisali su za budućnost. Otuđa su i najteže kazne bile one koje su dozalile od onih koji su bili obavezni da prihvate i podrže pesnikovu reč. Njihova prisrastost bila je osuda na prokletstvo. Rehabilitacija pesnika i pesme, koja je uvek nemisno dolazila, vraćala je nadu, ali nije mogla da oživi i onu pesmu koja je ostala nenapisana.

SVET BUDUĆNOSTI

Svet je stekao svest o svojoj veličini i značaju, i to mu je помогло da nalazi načina da se izbori za odstranjanje svega onoga što ga je odvodilo u očaj. Pesma nikada nije imala veće preimutstvo nego što ga ima danas. Ali, to ne znači da će pesnik pisati samo optimističku poziciju jer bi to predstavljalo negiranje pravog smisla pesme. Pesnik ima dovoljno razloga da bude zabrinut zbog sutrašnjice, samo ne svoje i sebi najbližeg, nego sveta uopšte. On može da veruje, ali ima povoda i da sumnja. On može da se zanosи mnogo čime, ali i da se nad mnogo čime zamisli. Samo on sad saoseća sa čitavim svetom, a ne samo sa onim kraj sebe u čijoj je tragediji mogao da sagleda tragediju sveta. A to je već nešto drugo.

Pa ipak, uvek će biti sveta, u užem smislu reči, koji je osuđen da nema budućnost, koji je i sam sebe lišio budućnosti. Pesnik može da se okreće na tu stranu, ali može i da ne gleda tamno. On taj svet može da razume, ali ne i da ga sažaljeva. On ne može da se zalaže za njegovu budućnost, jer bi to značilo negiranje one koja se već ukazuje. On može da oseti šta je sudbina tog sveta, ali ne i da saoseća sa njim. On može da ga opeva, međutim ne i da peva za njega jer bi to značilo da se bez oproštaja opršta sa svojom pesmom.

Dragoslav GRBIC

ANRI MATIS: LIMUNOVI

SUSRETI

PRVE LASTE

Pariz je jedan od onih gradova u kome se najjasnije mogu razabrati ukusi doba i njegova raspoloženja. Zbrkan i nastran, zakrčen tucsonima Joneskovića stolica i krhotinama besmislenih časa, sa egzistencijalističkim krajnostima i tragicno-smešnim shvanjanima ljudskih sloboda, ovaj grad kao da je zastao i posustao od traženja i napregnutosti. Pariz je u predahu, on kao da se polako odiče svojih neubedljivih svinjina, iskonstruisanih vera, i sa nećim, što je na svojoj način, prirodnost čudljivog deteta. vraća se, da kažemo — normalnosti. Sve su to samo nagovještaji ali veoma jasni.

U malim galerijama duž ulice Bonapart, širom Leve obale, i dalje, u velikim umetničkim salonima, iščezla su iz izloga morbidna i razdražujuća, platna neuhvatljive sadržine, a poznati kolekcionari i značili, Valdemar Žorž, Kasu, Katja Granof i ostali, tvrde, da oni, što kupuju slike iz ljubavi prema njima, ne žele bizarno i besmisleno, već istinito ali i oharajuće. Nesumnjivo, umetnost je oslobođenje, terapija možda, ali, istovremeno, i darovanje: njen pravi sadržaj nije u egoizmu, već u prijateljstvu prema čoveku. Tome nas uče Šekspir. Servantes, Rasin, Balzak, Tolstoj i toliki drugi, kojima sagledavanje zla nije smetalo da kopaju stazu do onoga što je s njegove druge strane.

U pozorištu »Sara Bernar« prikazana je premjera drame »Dvoglav orao« a uzbudeno gledalište doživljavalo je na ovoj predstavi nešto

kao preporod devetnaestog veka. Crni humor izgubio je svoje poklonike a deklamatori destruktivnih teza aplauz. U Francuskoj komediji predstava »Ruha Blaza« uvek je rasprodana, baš kao i svi komadi koji uveravaju ljudje da nije pogreška što žive, dok vlasnici onih pozorišta što se bore za poljuljanu slavu apologeta besmisla i uzaludnosti, zabrinuto gledaju u sve praznina dvorane. »Opera komika« postavila je na svoju scenu jednog razigranog Goldonija, a Berlinska filharmonija koja je u sali Gavo dala nekoliko koncerata, požnjela je najviše uspeha programom iz epohe impresionizma. Ova muzika se dopala manje zbog svega što se moglo nazvati sentimentalnim, a daleko više što je smirivala i govorila o nećem što se želelo slušati.

Podsmehljivost superiornih cinika ustupa pred dobromeranošću i optimizmom onih što se nadaju nećem lepšem. O tome govore neki nedavno objavljeni romani, zbirke stihova, filmovi, čak i programi u muzikoholovima koji su najspremniji isporučioči ukusa publike. Ozbiljno i analitički, iznad svega, ohrabrujuće, govore o tome esejistički napisi Gaetana Pi-konja, Arlanja, Renea Iga, Kloda Živea, a Dijamene i Morijak, pod teretom svojih iskustava i godina, pridružuju se onima što formiraju koridor pred otupeštušom i komformizmom.

Posle dvadesetak dana neprekidnog suočavanja sa nećem sto bojažljivo skida obrazinu da bi otkrilo lik iscrpljenog klovna i želju da

OSUDDEN EN VI VASE SEBDE

(Mile Vuksanović: „Mrilje“, „Zora“, Zagreb, 1960.)

U svim duhovnim disciplinama, čiji je predmet bezgraničnost čoveka i njegovih odnosa prema komponentama vremena i prostora i kojima živi, vrlo je opasno neposredno i kategorički poticati ili potvrdjavati nešto od onoga što sačinjava njegovu celokupnu egzistenciju. U literaturi pogotovo. Jer u tom slučaju pisac se ograničava samo na jednu mogućnost, isključujući ostale, stvara se takozvana angažovana literatura, koja je značajna samo za određeni trenutak i za određeni aspekt gledanja. To znači udaljavanje od života i od literature, od njene vokacije i suštine.

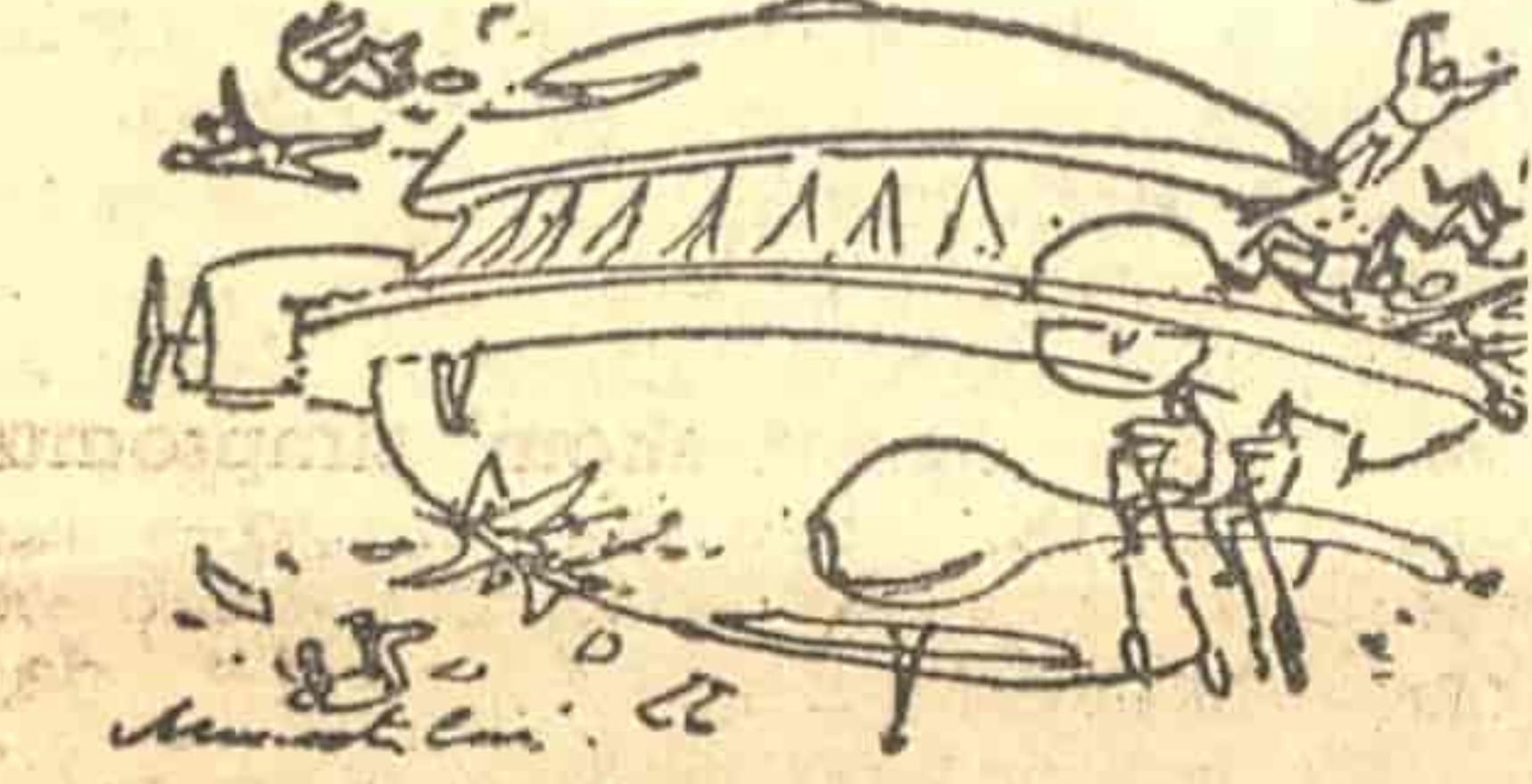
junaci nose svoju prošlost, svoje »mrlje«, svoje grehove — smrti i bolove koje su prouzrokovali. Po nuždi psiholoških zakona, njih muči potreba da se ispovedaju, da priznaju. Sprečeni ličnim i drugim društvenim normama, oni pokušavaju bekstvo u jednu vrtoglavu aktivnost, predaju se spoljašnjem svetu, pokušavaju da se sa njim srode. No spoljašnji svet ih neumitno vraća njima samima. Oni su osuđeni na sebe. U tome je vrhunac njihove tragedije. Jer rat je uništio njihove individualne smislove, njihovu ličnu istinu i sreću. oni su odvojeni od života i ne mogu da mu se vrate. »Činilo

Mile Vuksanović, svestan značaja svakog od tih činilaca života, gotovo uvek prevaziđe tu opasnost. Istina, ostvarivši jednu totalitarnu sliku čoveka i njegovih odnosa, on ostavlja mogućnost za raznovrsna tumačenja, ali glavna misao, poruka, ipak se u podtekstu dovoljno jasno nazire. Iako nigde u romanu ne govori o ratu kao o negativnoj i destruktivnoj situ- mu se da njegova osetljivost ili grubost koju nosi iz šume, više nema mesta među živimak. Sliku paklene prikovanosti za život i odvojenosti od njega snažno izbija iz bogatog konteksta životnih protivurečnosti i relativnosti, koje Vuksanović uobičava služeći se unutrašnjim monologom, snoviđenjima, asocijanjem.

Njegovi junaci jedva da bivaju ranjeni. Oni, može se reći, srećno prolaze završavajući rat kao pobednici. Ali to je samo spoljašnja strana stvari. Pogledamo li pažljivije u njih same videćemo da su svi oni opterećeni ratom. Polazeći od prustovske konstatacije da se u čovekovom pamćenju taloži sve ono što na bilo koji način doživi, da u njemu miruje sve dok ga neki spoljašni uzrok ne pokrene, probudi, oživi; od uverenja, dakle, da je prošlost uspavana stvarnost, Vuksanović je vešto naslikao psihološka stanja svojih junaka i tako nedvosmisleno iskazao svoj stav. Svi njegovi

lio da materiju života, velike mase živih događaja, biografija, situacija i stanja, svoju inspiraciju, rasparčava u iskre, u doživljaje, u mangovenja, i da poput mozaičara slaže te mrvice u jasnu i sugestivnu sliku. Da premešta detalje u vremenu i prostoru, da meša prošlost i sadašnjost, san i javu, i da tako ostvari čvršću vezu između njih. Svi ti životni elementi imaju objektivno mesto u celini koju sačinjavaju. I kad poneki od tih detalja ne bi bio nedorečen (Olgi na krivica, druga depeša za Žutog), neki likovi neupoznati do kraja, umetnički doživljaj Vuksanovićevog teksta bio bi ipak gotovo potpun. Njegova rečenica, elementarno prosta, često i bez pomoćnog glagola, koja sadrži tvrdnju i objašnjenie u

Stanojlo BOGDANOVIC

PRODUZETAK NACIONALNE EPSKE TRADICIJE

(Leonid Leonov: „Ruska šuma“, „Prosвета“, Београд, 1960.)

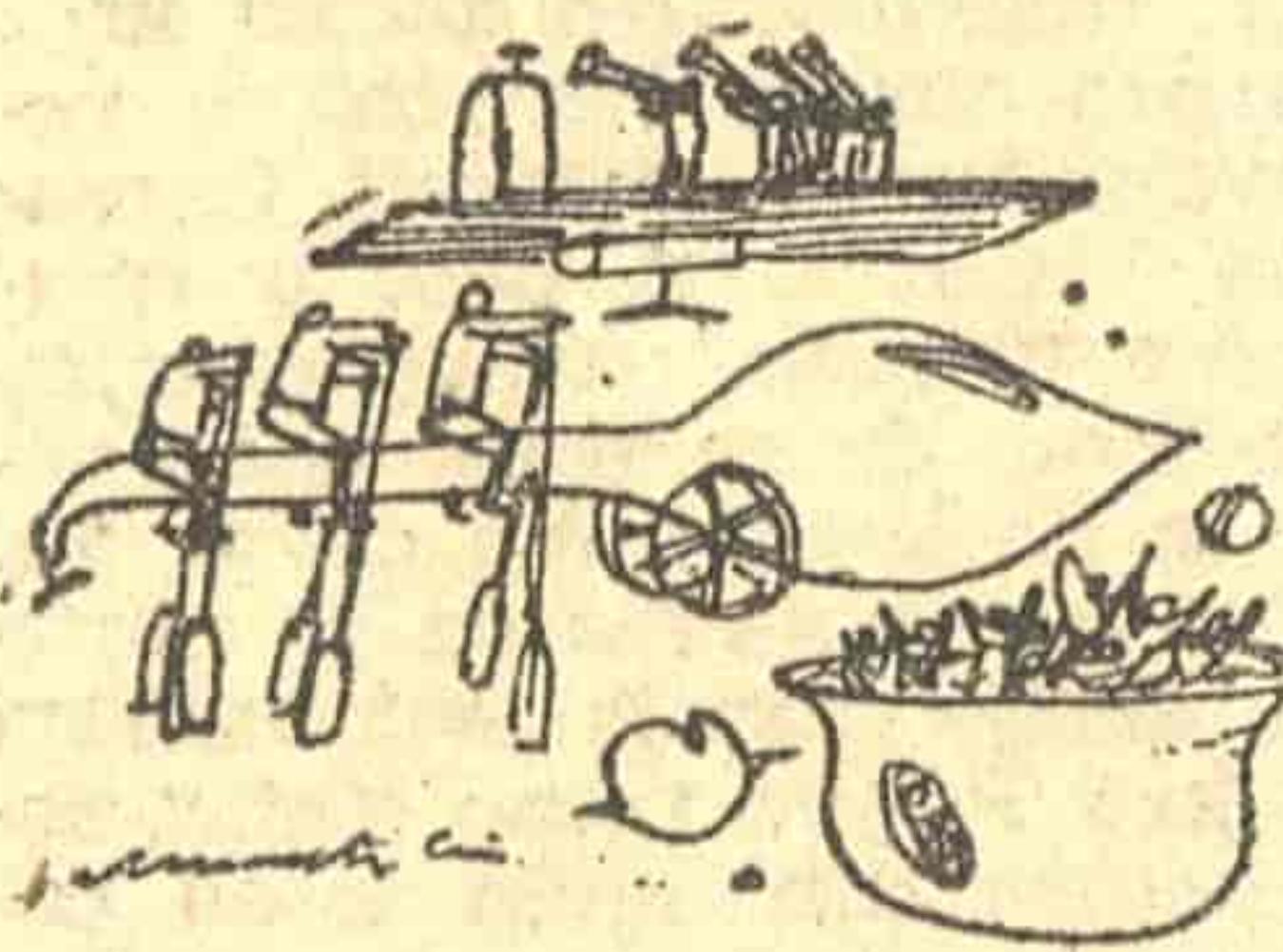
Leonid Leonov nastavlja tradiciju klasične ruske realističke literature i nastoji da da odgovore na mnoga etička, psihološka i socijalna pitanja, koja su uznemiravala i ruske pisce i mislioce prošlosti. U „Ruskoj šumi”, koja u izvesnom smislu predstavlja moralno-psihološku istoriju ruskog i sovjetskog društva od početka ovoga veka do Drugog svetskog rata, Leonov ističe mnoge probleme i nastoji da nađe najbolja rešenja i naj-

s uima da je zlo u čoveku i oko njega jače i da se ono ne može uvek do kraja suzbiti. Otuda je uverenje da se slabosti i nesavršenstva društva mogu tumačiti nesavršenstvom ljudske prirode. Ali, verujući u promenljivost ljudske prirode i priznajući njenu nesavršenost pisac ove knjige smatra da budućnost pripada dobru i da vreme koje protiče, sa svim promenama koje nosi, usavršava ne samo društvene odnose, već i čoveka u društvu.

Leonova je uvek zaokupljaо jedan etički problem koji je na izvestan način ključni moralni problem klasične ruske realističke literature: postoji li moralno živanje mogućnosti iskapanja nije mnogo ubedljivo i predstavlja neku vrstu koncesije društvu i publici. Učinjeni moralni prekršaji ostaje moralni prekršaj i ne može se ničim ispraviti. Ali, takvi zaključci ne mogu uvek i za sve da budu prihvatljivi i zbog toga se najčešće prečutkuju.

Za Leonova, kao i za glavnu ličnost ovog romana Vilmrova, sudbina ruske šume je u izvesnom smislu i sudbina Rusije. Rusku literarnu misao uvek je interesovao problem Rusije i njenе uloge u svetu. Ova u suštini nacionalno-romantičarska misao prisna je i Leonidu Leonovu. Da bi Rusija mogla da ima onu ulogu koju su joj prispisivali slovenofili i koju su skloni da joj pripisu i sovjetski pisci potreban je da Leonova drugi i složen pro-

smo navikli da srećno samo u valjanoj ruskoj literaturi, Vihrova koga ne možemo ne voleti, Knišova, i tako dalje, ima ličnosti koje su slikane crno-belim postupkom i koje se ne mogu doživljavati kao stvarne, dejstvujuće ličnosti romana. Ovde u prvom redu mislimo na Gracijskog, staru sopstvenicu Loškarjova, Krajnova, itd. Pored, doista poetski intonirane priče o starcu Kalini, tom odista srećnom susretu legende i istine, i uspelom modernom osveženju folklora nailazimo i na predugačku istoriju ruske šume i skloni smo da se u tom trenutku obratimo inače, izvanredno dramgom i sugestivnom Vihrovu, Židovim rečima: „Natanaele, ne-

iskupljenje i da li je ono mogućno? Dostojevski, čiju tradiciju Leonov u ruskoj literaturi u mnogome nastavlja, mislio je da potpunog moralnog iskupljenja nema niti ga može biti. Njemu nasuprot Leonov u „Ruskoj šumi” veruje da takva mogućnost postoji i da zavisi samo od toga da li to moralno iskupljenje čovek doista želi ili ne želi. Serjoža Zalatuhin svojim podvizi ma postiže punu moralnu rehabilitaciju; Gracijanski moralno diskvalifikovan i kao ličnost pot puno uništen nalazi jedini izlaz u samoubistvu. Iskupljenje, znači, potpuno zavisi od čoveka. Okolnost nisu uvek presudne. Ovo složeno moralno pitanje na koje izgleda nije mogućno dati potpuno tačan odgovor ostaje kod Leonova stvorenja. Možda delo

zivanje mogućnosti iskapanja nije mnogo ubedljivo i predstavlja neku vrstu koncesije društvu i publici. Učinjeni moralni prekršaji ostaje moralni prekršaj i ne može se ničim ispraviti. Ali, takvi zaključci ne mogu uvek i za sve da budu prihvatljivi i zbog toga se najčešće prećutkuju.

Za Leonova, kao i za glavnu ličnost ovog romana Vihrova, soubina ruske šume je u izvesnom smislu i soubina Rusije. Rusku literarnu misao uvek je interesovao problem Rusije i njenе uloge u svetu. Ova u suštini nacionalno-romantičarska misao prisna je i Leonidu Leonovu. Da bi Rusija mogla da ima onu ulogu koju su joj pripisivali slovenofili i koju su skloni da joj pripisu i sovjetski pisci potreban je, za Leonova, dug i složen proces moralnog usavršavanja. Drugi svetski rat bio je pored svega ostalog i borba između dobra i zla i prilika da se do moralnog usavršavanja dopre. Kategorije dobra i zla za Leonova su jasne i on im daje njihovo klasično značenje. On je uveren da je u ratu pobedio onaj koji je, između ostalog, bio i moralno superiorniji.

"Ruska šuma" posodržava mnogo
smo navikni da srećemo samo valjanoj ruskoj literaturi, Vihrova koga ne možemo ne voleti, Knišova, i tako dalje, ima ličnosti koje su slikane crno-belim postupkom i koje se ne mogu doživljavati kao stvarne, dejstvujuće ličnosti romana. Ovde u prvom redu mislimo na Gracijskog, staru sopstvenicu Loškarjova, Krajnova, itd. Pored, doista poetski intonirane priče o starcu Kalini, tom odista srećnom susretu legende i istine, i uspelom modernom osveženju folklora nailazimo i na predugačku istoriju ruske šume i skloni smo da se u tom trenutku obratimo inače, izvanredno dramom i sugestivnom Vihrovu, Židovim rečima: „Natanaele, ne moj da uživaš slušajući sebe dok govoriš.“

Ovaj roman, koji uprkos nekim zamerkama, zасlužuje sva priznanja i ide u red velikih ruskih romana, preveo je Milosav Babović. Prevod je dobar, tečan, rečenica teče prirodno i neusiljeno. Bio bi nesumnjivo bolji kada bi prevodilac umeo da razlikuje pojам „zadnji“ od pojma

„Ruska suma” poseduje mnoge od vrlina, ali i od maha ruske klasične realističke literature. Pored nekih izvanredno datih ličnosti, Varje i Polje, na primer, o kojima se ne može govoriti bez izuzesne možnosti. Taisko, koja „poslednji”. Predgovor ovoj knjizi napisao je Milivoje Jovanović. Jovanović pruža iscrpujuću analizu čitavog književnog stvaralaštva Leonida Leonova koja daje mnoge zanimljive rezultate.

Predrag PROTIĆ

*Svim svojim čitaocima, saradnicima
i prijateljima »Književne novine«*

MUZIKA

NOVOGODIŠNJA ČESTITKA

Redakcije svih periodičnih publikacija, koje će izići oko prvog (neki dan pre, neki posle), uputiće čestitke svojim čitaocima. Razna preduzeća obratiće se tim uobičajenim novogodišnjim pozdravom svojim poslovnim prijateljima, klijenteli, potrošačima, kupcima, građanima zbog kojih postoje i za koje nešto proizvode, sugrađanima a i strancima zbog kojih organizuju, sprovode, ostvaruju neku društveno korisnu delatnost, produkciju materijalnih dobara, pa, da vidite, i proizvodnju misli, raspoloženja, idealu, i ljudskog streljenja.

ske, tonske formacije bez ika, kvog određenog značenja i pomovno fiksiranog svog smisla, upravo time što su u nama izazvale asocijacije sa pretstavama ranije emotivno doživljenih zvučnih pojava određenog značenja, mobilišu i bude u našoj svesti čitavu jednu misaonu klimu duha, nerazdruživo povezanu sa našim emotivnim doživljajima.

Pre svih svojih davno iskristalizovanih specifičnih jezičkih formi, i u osnovi svih svojih posebnih formi, muzika traži i nalazi odnose među tonovima, među manjim i većim grupama sukcesivno nastupajućih i simul-

Ali, eto, baš povodom te noći, i umesto konvencionalne čestitke za dan koji sleduje iza te podvučeno (možda pomalo i isforsirano) vesele noći, jedan muzički pisac, ostajući u svojoj redovnoj rubrici i na njenom ustaljenom mestu, obraća se svojim »poslovnim prijateljima«, svojim čitaocima, iznošenjem jednog od svojih (i njihovih) redovnih problema, pošto je i onako, i bez te novogodišnje noći, i bez tog samo jednom godišnje održavanog praznika, pravi cilj svakog javnog istupanja mišlju i rečima, ustvari želja za sporazumevanjem, za uspostavljanjem saglasnosti, za dubljim i boljim razumevanjem nekih pojava koje budno pratimo, čiji smisao i značaj istražujemo svi koji o tim pojava ma nešto pišemo ili nešto o njima napisano čitamo.

Sušćenjujući tako i toliko kruž-

sukcesivno nastupajućim i simultano istupajućih tonova, i njene su osnovne zakonitosti, zato, smenjivanje napona i opuštanja, što se jezikom tonova poistiže višesmislenim kretanjem: na više i na niže, porastom jačine tonova i slabljenjem njihove jačine, njihovim brzim i sporim redosledom, njihovim većim i manjim trajanjem, raznolikim tonskim »bojama« i promenom tih »bojâk« (tembra, zvučnog kolorita). Sve te vidove kretanja mi čujemo kao trajanje i prekidanje, kao naglost i kao postepenost, kao istovetno ponavljanje i izmenjeno ponavljanje (variranje), kao kruženje starog i iskršavanje potpuno novog, kao svetlo i mračno, skladno i neskladno (uprkos tome što se osećanje disonance i konsonance menjalo od početka muzike da danas i što će se ono, zacelo, i dalje menjati). Tonske strukture, zato, podsećaju nas na naše uopšteno iskustvo sa kretanjem, sa promenama, sa

Sužavajući tako i toliko krug onih kojima ove godine upućujem svoju novogodišnju čestitku, sužavajući ga dakle na krug »poslovnih prijatelja« i sačešnika u delu traženja izvesnih istina sa područja estetike, jaču ovde samo pomenuti nedavno održani koncert Beogradske filharmonije sa Andre Novarom, pariskim violončelistom, kao solistom u izvođenju Dvoržakovog Koncerta za violončelo i orkestar (opus 104-h-mol). Svi tog trenutka dobro znamo: svraćao je on ovamo, u naš grad više puta; njegova perfekcija tehnike i izraza sasvim je poznata, nesumnjiva, visoko privlačna za svakog ko ima interesa za muziku. Zatim, svi su slušaoci pomenute koncertne večeri bili oduševljeni, kao uostalom i uvek ranije; ali pisac ovog ogleda načinio je te večeri, diskretno i neupadljivo, jednu malu muzičko-estetsku usmenu anketu, sa nizom poznanika u koncertnoj dvorani, i dobio podatke, da je taj vrsni pariski umetnik, prevazilazeći takoreći samog Dvoržaka — čije je muzičke teme, raspoloženja i u njima prebivajući misaonu atmosferu tog večera ostvarivao za svojim instrumentom — jedne među oduševljenima podigao, razvedrio, druge doveo u raspoloženje rastuženosti i sete, treće zadivio svojim majstorstvom, četvrte navukao na razmišljanja u jednom određenom tonusu duhovne klime, pete, takođe na meditacije, u sasvim drugaćijem tonusu raspoloženja, šeste bacio u stanje jedne razdraganosti koja oduvara od ranije nabrojanih subjektivnih duhovnih »atmosfera« i već tako dalje.

Prema tome, sa povećanjem, sa porastom i padanjem, sa poletimi i klonućima, sa snagom i slabosću, sa veseljem i tugom, sa robovanjem i slobodom, sa životom i smrću, sa srećom i nesrećom. Zbog toga je napred i rečeno da tonske strukture ne podsećaju ni na koji konkretni fenomen iskustva određeno, ali na uopšteno iskustvo svakako, na sintezu mnogih konkretnih doživljaja, iz koje subjektivna svest čini izbor prema individualnim skloništima, predispozicijama za doživljavanje kao takvo, prema urođenom ličnom tonusu bazalnog životnog raspoređenja, pa i prema psihičkoj potenciji i orientaciji lične emocijalnosti ka određenim raspoređenjima u trenutku slušanja muzike. Kada, dakle, svaka tonska struktura stupa pred svest slušaoca kao gibanje, kretanje, proces, i kada taj proces ponavljanja i promenâ, uspona i pada, porasta i slabljenja ne podseća ni na koji konkretni slučaj naših doživljaja u životnoj stvarnosti, a podseća na naše uopšteno iskustvo sa odgovarajućim pojavama, u svem ogromnom bogatstvu i mnoštvu njihovog značenja (njihovog često veoma uzbudljivog značenja), onda će valjda biti razumljivo da je latentno, prerađeno, specifično tonski stilizovano značenje mnogih auditivnih pojava stvarnosti — ovde, u muzici, već i samo, donekle, do izvesnog stepena uopšteno. Ako kažemo da dizanje i spuštanje, to jest porast i slabljenje visine, intenziteta, trajanja tonova u jednoj muzičkoj strukturi, uzbudljivo podseća na pojavu porasta i slabljenja u našim doživljajima uopšte, u našem životnom iskustvu onda je rečeno

Ako ovo málo, jednovečernje konkretno (uostalom, nimalo novo) iskustvo po pitanju subjektivnog reagovanja raznih ljudi na jednu istu muziku, hoćeemo da uopštimo, da diskurzivno formulišemo kao pojavu koja ima svojih zakonitosti, moramo poći od činjenice da tonske slike, dakle specifične strukture muzičkog jezika, uvek, iako na jedan dosta neodređen način, podsećaju na zvučne pojave koje smo svi stekli u svom auditivnom iskustvu sa čitavom

tivnom iskustvu sa citavom zvučnom fenomenologijom u samoj stvarnosti, da one svakog slušaoca muzike dovode u izvesno stanje sintetizovane mne- mičke rekapitulacije čitavog do tada stečenog iskustva u zapožđanju raznolikih izražajnih obrazaca muzičke umetnosti, da sve specifično muzičke slike izvlače na površinu naše emocionalne prijemčivosti tragove mnogih naših ranijih emotivnih reakcija, i na zvučne pojave u svetu i na zvučne pojave doživljene muzike, najzad, da te apsolutno muzičke strukture, arabe-

APSTRAKTNO I RAČIONALNO U KNJIŽEVNOM DELU

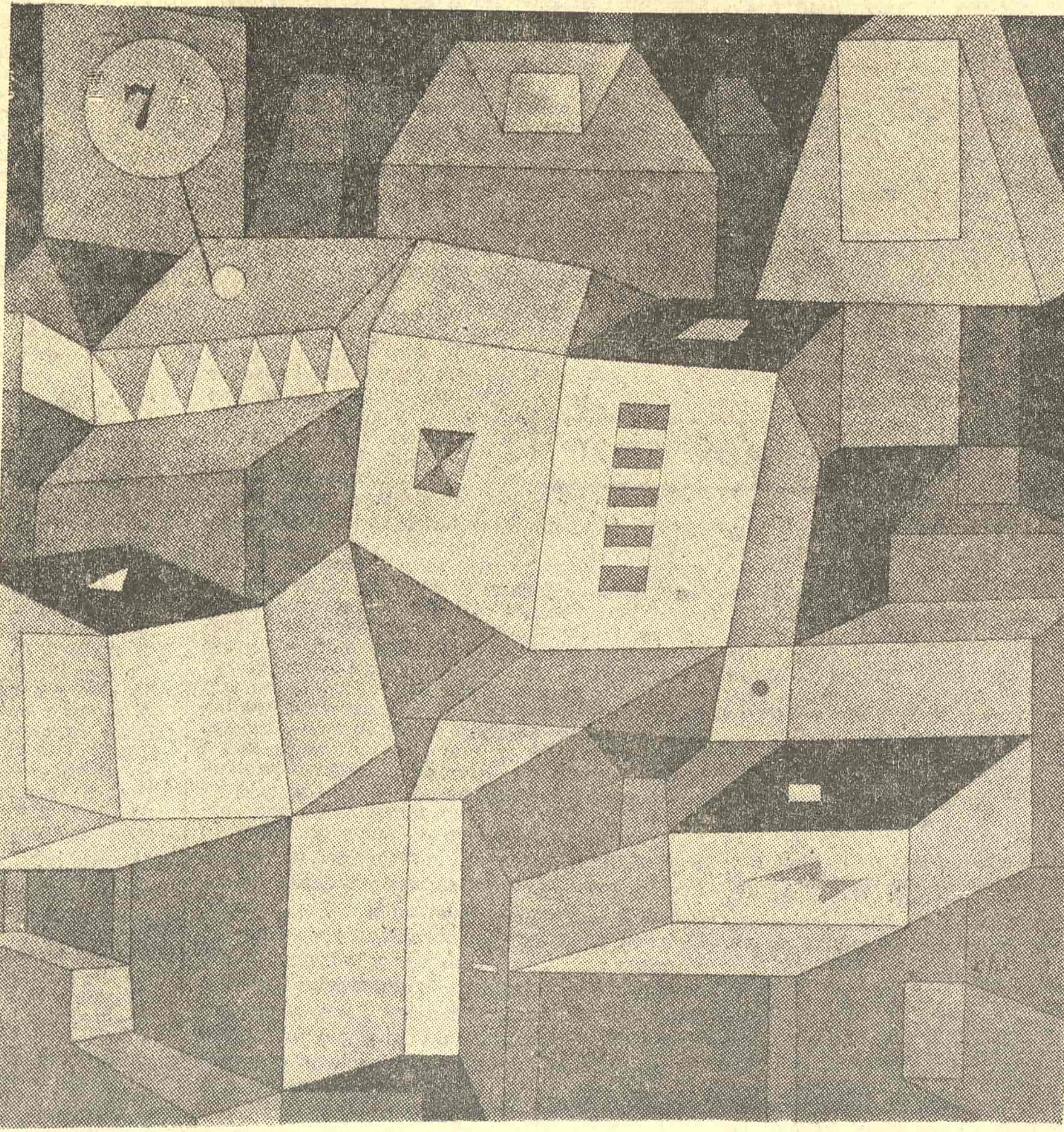
Danas se često može čuti mišljenje da je za književnost od izuzetnog značaja, gotovo presudnog prisustvo filozofske ideja u njoj. Međusobno približavanje eseja i romana dovelo je do toga da neki kritičari ocenjuju umetničku vrednost teksta po originalnosti i sadržaju čiste misli koja se izražava isključivo na intelektualnom planu, u vidu ideoloških diskusija ličnosti i povremenih razmišljanja samog tvorca dela. Na taj način sud o delu se donosi na osnovu njegovih apstraktnih, teorijskih elemenata, dok se stvaralečko, intuitivno načelo ne posrednog ubližavanja jednog književnog sveta podreduje racionalnim vidovima piščevog stava prema životu. Pisci koji se zalažu za razvijanje filozofske romana obično se pozivaju na primere Malroa, Sartra i Kamija, želeći da njihovim ostvarenjima razmisljanja samog tvorca dela.

Ne treba, međutim nikako zaboraviti činjenicu da najznačajniji predstavnici filozofske književne kritike, Gaetan Pikon ili Klod Edmond Manji, iako su izgradili svoje teorije u klimi procvata po sleratne egzistencijalističke književnosti koju prihvataju i tumace, uvek i jasno ukazuju na veliku i u suštinsku razliku koja postoji između intelektualističkog pisanja s tezom i dubokog kreativnog oživljavanja ljudskih bića i situacija u kojima se ispoljavaju bitna obeležja egzistencije.

Ako je kritika neophodna, veli Klod Edmond Manji, to je svakako zato što su ideje autora najpovršniji deo njegovog svedočenja i zato što predstavljaju samo približno ono što on teži da bi saopšto. Osim svesnog „homičnog“, cerebralnog espeksa stvaralaštva postoji i onaj drugi, mnogo složeniji i značajniji: vizija sveta koji se otkriva kao jedinstveni čin razumevanja i doživljavanja čoveka. Autor „Istorijske francuskog romana“ kritikuje Žila Roména, jer je u svojim „Stvaraocima“ razvijao teze Klauda Bernara dok o psihologiji ljudske invencije nije rekao ništa novo ni originalno. Ali Klod Edmond Manji podelati slabosti ne samo pisaca koji usvajaju tradicionalnu konцепциju romana, već i onih koji u prevaizlaženju te konsepćije, kao što je to Sart, na primer, zauzimaju jedno od prvih mesta.

I dela naših isteknutih pripovedača i romansera (zadržimo se ovoga puta na prozi) potvrđuju shvatjanje o primarnosti dubokog i širokog osećanja stvarnosti nad intelektualnim, idejnim činocima i filozofskim teorijama. Leonove meditacije u „Gospodi Glembajevima“ neobično su značajne i danas zanimljive, ali ipak je daleko snažniji u „Glembajevima“ onaj dah melanholičnog lirizma koji prožima fragment posvećen ljubavi Marsela Fabera-Fabricija za Lauru Varonigovu, prečišćena ertoška žudnja šikla iz te vrele proze, topli i sjajni polet za lepotom-obmanom obasjava je, analiza ljubavnog osećanja i čovekovog bića uopšte, koje se našlo u situaciji najpogodnijoj za ispoljavanje svoje prave vrednosti, ravnja je po suggestivnosti i dubini prstovskoj čežnji na Albertinom iz romana „U seni provalih devojaka“. Ne treba u „Glembajevima“ gledati prvenstveno opis genealoškog stabla jedne porodice, čija istorija prikazuje u malom stvaranje i propagiranje hrvatskog gradaškog drštva. Glembajevski duh znači poplavu nagonskog, mračnog sveta kome slepa volja za moć daje snagu i surost. Krležina slika sveta kao krvavog poprišta dobija tu autentični izraz. Ipak u „Glembajevima“ nalazimo i drugu stranu pišeće vizije koja govori o potvrđivanju humanizma, o superiornosti ljudskog osećanja i misli nad bestijalnošću koju čovek nosi u sebi i gleda u sebe i čiju ikonsku divljinu tako teško i sporo savladuje. Haotičnost sveta je Krležina opsesija. U „Hrvatskom bogu Marsu“, antimilitaristička tendencija ne iscrpljuje sav sadržaj i smisao knjige, jer ispod jasno izrečenog antiratnog stava vidimo istorijski darmar, poplavu iracionalnih sila, propadanje duha i svesti, ponizavanje čoveka kroz njegovu neizdržljivu fizičku patnju.

Neobična sugestivnost dela Miloša Crnjanskog može se objasniti isto tako izrazito lično obojenom vizijom sveta kojom emotivnost daje glavno obeležje. Isprekidani ritam poetske fraze, gradene van svih kalupa uobičajene sintakse, izražava sadržaj nesvesnog i imaginarnog i sugerira nam osećanje melanolije, tragike života. Dok Krleža svojom retorskom i oratorskom rečenicom postiže efekat dramske d'namičnosti, C. njanski teži stanju lirske statičnosti. Pored reči, Krležinu lirske ličnosti sa određenim fisionomijama, pokretima i rečima, postoje junaci Cr-

PAUL KLE: PREKO KROVOVA DO SEDMICE

njanskog, rasplututih kontura, skoro irealni, zaronjeni u mesecarski nestvarna zbivanja. Univerzum Crnjanskog nije ispunjen logičkim sadržajima — sama osobina svojstvu piščeve stilistike ukazuju na dublje osnove na kojima se on drži i iz kojih crpe svoju svežinu, bujnosc i lepotu. Drugo je pitanje, međutim, kako je Crnjanski uspeo da iracionalnu gradu svog subjektivnog doživljaja racionalno organizuje, da joj da logičku formu prihvatljuju za sve.

Mihailo Lalić izražava u svojim najboljim romanima svoju konceptiju života, po kojoj je stvarnost sva u znaku raslusa, međusobne ljudske borbe do istrage, haotičnih dogadaja. Manje je vredno autorovo mešanje u tok radnje, njegova deklarativna opredjeljenja i formulacije koje svojim isforsiranim intelektualizmom gušu dramsku nabujalost siže. Lalićeva ideja izbija iz samog pripovedanja, a ne iz njegovih umetnutih izjava. Slika čoveka na koga je dignuta hajka, a koji i sam učestvuje u nekoj hajci na drugoga, ponavlja se u gotovo svakom Lalićevom delu. Za srećom se češće, ali nije nema, ona je daleko, nuda je izvor svetlosti koji se ne dostiže; najopipljivije stvarnost, to je stvarnost agonije. Pojednica stradanja i patnje slike se iz perspektive umirućih i ranjenih. Najjače Lalićeve stranice su one u kojima je reč o vrtoglavicama i prvičnjima njegovih ličnosti. Tada bol menja oblike prirodnih objekata koji se kovitaju i sudaraju stvarajući u svesti samitnika pakao bolesnih halucinacija. Utisak koji se dobija od Lalićevih romanova je neobično težak; on je prouzrokovao atmosferom more, jada, smrти, koja izvire iz strukture i smisla pričanja. Polazeći od objektivne realnosti, Lalić je deformiše pre

ost njihove vizije i kako se ona najbolje ostvaruje.

Romansjeri i pesnici se razlikuju među sobom po stilu, svetu koji opisuju, shvatanjima o ulozi literature, ali ono što ih spaja, to je široka oblast stvaralaštva sa njegovim neumoljivim

impertivima kojima se podvrgavaju podjednako svi autentični: pisci, uključujući tu, naravno, i one koji žele da budu ne samo slikari društva, već njegove su, dije i svesni tumači.

Pavle ZORIĆ

Novogodišnja čestitka

Nastavak sa 2. strane

tivne slobode u asocijacijama široko uopštenih predstava o značenju tonskih struktura mužike nikada nisu proizvoljnost ni aposlutna neograničenost kruge tih mogućnosti. Subjektivna raznovrsnost doživljaja iste mužike u svestima raznih individuinalnosti ljudi nikada ne prelazi granice istovetnosti suštinskog odnosa ljudi jedne određene mužičke kulture i tradicije prema muzici — na jeziku te istorijske nastale civilizacije. Dodavanjem ličnog osećajnog i misaonog stava jednoj muzici, mi uspostavljamo subjektivno nijansirani odnos prema tonskim pojавama, kvalitetima i osobenim strukturama u toj muzici, ali i odnos prema njenoj sustini, prema bogatstvu i izrazitosti tijenih konkretnih tonskih slika, prema onoj osnovnoj, dubokoj, unutarnjoj njenoj ljudskosti, prema emocionalnosti i misaonosti samog njenog tvorca, koji je dete istih tradicija, navikâ.

Pavle STEFANOVIĆ

Nastavak sa 1. strane

kome nema ni za šta da se prav da. I iz istog zagrijaja, kao iz jedne velike žive strofe, ona obogružuje u sadašnjici svu prošlost i budućnost, ljudsko sa nadljudskim, i sav planetarni prostor sa prostorom univerzuma. Nejasnost, za koju joj se prebacuje, ne potiče iz njenog prirode, koja je naprotiv osvetljavajuća, već iz noći koju ona istražuje, iz same duši i tajne u kojoj se kupa ljudsko biće. Njen način izražavanja odbija od sebe uvek nejasnost, i njen izraz traži ništa manje nego jasnost nauke.

LEKCIJA OPTIMIZMA

Tako, svojom potpunom prijemivošću, što i jeste on u stvari, pesnik održava za nas vezu sa neprekidnim trajanjem i je-

iskustava kojih i mi, slušaoci. Njegove tonske slike nastale su po izboru njegovog ličnog učuša, ali one su — nezavisno od toga da li on zna ili ne u čemu je njihova stihija simbolika — simboli na najvišem stupnju, simboli najuočštenijih životnih istaknuta, shvatanja života, du bokih istina života, i mi u tim slikama prepoznamo upravo to najopštije životno istaknuto, kompozitorovo i naše sopstveno.

Svi slušaoci Andre Navara o-

nog nedavnog večera, ma koliko raznoliko subjektivno reagovali na njegovo majstorstvo iskazivanja Dvoržakovih tonskih vizija,

imali su isti odnos prema naj-

šire uopštenim simbolima te

muzike, prema simbolima Dvoržakove tonske invencije, Navar-

ne eksprezivne perfekcije i svog

sopstvenog sveukupnog ištu-

stva, sintetizovanog u njegovu

suštinsku, ljudsku značenja, ko-

ja oni otkrivaju i u tonskim

slikama muzike.

Pavle STEFANOVIĆ

Sibila

noć je bila onda u Češkoj zelena kao žablji koral

ali današnji je pilot bio još strašniji

nalikovao je sijači koji kući u krilo zvijezde

i baca ih na zemlju kao sjeme

koje će prkositi vatri u godinama što nas očekuju

u kojima ce cijela planeta nalikovati Jeanni d'Arc na

lomači

koja ne opovrgnu ni riječi od onoga što je bilo rečeno

nog i neprolaznog čoveka. Čovek obasjan na jednom bregu da li će potamneti na drugom? I nje-

govo usiljeno sazrevanje, u jed-

nom verskom bratstvu bez vere,

nije li samo lažno sazrevanje?..

Zajedničkom pesniku među

nama potvrditi dvostruko zvanje

čoveka. I uzdići ispred duha o-

gledalo osetljivije za njegove du-

novne mogućnosti. A to znači za-

zvati u istome veku ljudski u-

lov dostojni nego prvo bitog čoveka. I to znači šire povezati

kolektivni duh sa prometom du-

hovne energije u svetu... Licem

prema nuklearnoj energiji, da li će pesnikov glineni žižak biti

dovoljan za tu priliku? Da, ako

se čovek seća gline.

I to je dovoljno za pesnika da

bude nemirna savest svoga vre-

mena.

Sen-Džon PERS

VITJESLAV NEZVAL

Premijer plan

Današnja noć je gorjela kao ogrlica Nad zelenim ribnjacima Češke koji su zvonili od žabljie pjesme

ječala je uplašena zvonjava A gumenasti krug zvuka razapinjao se kao meridian nad šumama što su trunule nad mjesecinastom idilom tintilina što su se natjeravali u snoplju pšenice

nad reflektorima gradova koji su pisali na oblake lakenske pjesme svjetlosnim signalima

Bili su projicirani prstenovi pjenušastih boca Šampanskog ruleta je kružila nad Monte Karлом kao Saturn dok je Versailles bljuvao svoje fontane zlata a hotel Ritz ovijen maglom odaslijao posljednji tango koji su plesali na otoku Korzici morski pirati uz berbu grožda

Vezuv je dimio nad Italijom što je spavalu u lovovirkama a ulice Lenjingrada napuštene otvarale su se u svijet

kao kanali Dolje pod suterenom ukrašivali su se robovi raspaljene cigarete

osvjetljujući podrumne i kanale u kojima su prebivali zločinici savijeni s revolverastim svjetličicama

Azija napojena mirisima valjala se kao žuta zastava u koju su bili utkani nježni ornamenti lotosovih vrtova među kojima su sjali gradovi kao porculanske čašice Tokio savijajući se u zraku kao svjetleća reklama što je izbacise fakiri spavajući pod podnožjima gigantskih gora Hindustana

Polarne sante kao razvaline mramornog kraljevstva po kojem su se razbjezali bijeli medvjedi i plivale ribe bez krvi

Afrika crni raj palmi na čijim su kioscima visjele zlatom zaslepljujuće naušnice crnkinja

na kojima su se ljujale papige ponoćne Sahare Australija je spavalu na drveću kao iluminirani zverinjak Luna parka

Mjesečasti vodopad Nijagare bučeći kao glazbala na pogrebnu Indijanaca i Amerike rastajući se kao dvije lađe jednog kalifa

Ribnjaci Češke zeleni kao žablji korali dimenti ostatke pljuska koji je založio zemlju i prekriva njenu predistorijsku slavu

beskonačnim oceanima nad kojima svjetionici lirske pjesme ludastih ribarica otekuju dolazak starog pomoraca koji se neće vratiti

Danas je noć gorjela kao ogrlica Ponad zatvorenih prozora zemlja se uzdizala kao kraljevska kruna

i spavači su otvarali okna mjesetini

Zvono je zvonilo na uzbunu

I iznenađen je poletio u noć avion

da ustakne zastavu na krunište te krune

a za njim je letjelo na tisuće aviona

neki od njih su izgorjeli kao rakete

neki su se vrtili kao umorni graditelji Babilona

a oni koji su se ustrajno takmičili pretvorili su se u sazvježdu u slova

Ovladati nad svijetom

Krv cvijeća brigza na terasama kavama

Ljubiša JOCIC
U KOJOJ KOŠULJI

Spavaj stisnutih kolena, stisnutih rožnatih usana i ušiju sičušnih i stisnutih, tako stisni da ti se pesak kruni sa butina i prstiju, spavaj glav i nem u potoku slika i sličica, slikovane krvi sa rečima, sa trabunjanjem, spavaj i ne pitaj se ni u snu, ni kad se probudiš zabejućem i blešav.

Spavaj kao u grobu da spavaš, kao na dosadnom času u školi, kao kad se radi o nečem važnom, pa ti se spava, spavaj kao seoski zahod u šljiviku kad opće sunce i muve zuje, spavaj izbjrijan, mlohat, sa trbuhom palim u krilo, spavaj kao da zajedno truneš sa palom smokvom u moru pesme zrikavaca, oznojen po svima sobama redom, u tiskanju, u gužvi u trlebusu sa zlatnom kopčom pivačica na očima i ne pitaj (loše ćeš se provesti) u kojoj si košulji nočas spavao.

Sa graškama znoj na čeli, znoja koji izbija kao mravinjak i trči po tebi, spavaš, pred vetrovitim suncem, vetrovitom tvojom mišju, pod njom, kao pod Demakovim mače pod obzorjem pretečim smrknutim tvoga čela, čela tvoje nagosti ko bela kost mraka, ne zapitkuji, (bolje guši se od smeja i plju; u kojoj si košulji nočas spavao).

Pitaš u kojoj si košulji nočas spavao, lud od budenja, ludenja, lud, teško je podneti budenje posle savršenstva sna, babunjavo turobno budenje puno ospica stvarnosti, zaspao kao posle zlocene, onesvesćen kao kad te nije mogao ni hteo više da podnese bol, kad te je stvarnost naurila u san, uplašen si od susreta s carinicom jave, samo kad počnu da ti preturaju kofer! (brže zaspri) krovčeve sa sedam brava za koje si ostavio klijuceve u si za koje više i ne vredi da se vratiš, pa zašto bi bilo potrebno da znaš u kojoj si košulji nočas spavao.

Zasićena noć neonskom svetlošću, što smo ljubičasti kao leševi u formalnu, iza staklenih izloga puno kombinacija i cipela na rasprodaju, fetiša u izlogu naše podvesti, čarape na drvenim nogama lutaka, na gumenim nogama sna koji tiho gazi da nas ne probudi, cene, cene, ko da proceni u kojoj si košulji nočas spavao.

Lud li si, multzijanac, berklejevac, šta li si u toj carinici, u toj starinarnici, pravo je čudo da si sav promičen na ovom nepromičivom vremenu, svujem od osušene stenice, ovo zgrušano zdravlje ženjera, jeremjade preživelih nad ljudskim rodom, koji već umire još pre Altamire, poprskao bih obilnim mlazom i mramorni stub kad nemam žene zato ne pitaj.

U kojoj si košulji si nočas spavao.

Košuljica bombe na trnu kosmičkog vremena prostora, košulja nevine na barjaku kakvih svatova, ko da mi overi, pečat potpis i žig, nikakav natpis u kamenu ili na pesku, ko je to pijan od koktelata noći i dana, (što pije bućkuš). Seo si u teški crni automobil u košulji beloj sa nestre sluzave krv po grudima, kao sa krpicom ružičastog papira, atrakcija poprskana pljuvačkom klupske gospode, jetfin ružičasti papir što visi iz očiju, na stolu u prosektu pantomima u triku boje svežeg mesa, zato bolje na pitaj, ne uriaj, ne zavijaj, da li u ludačkoj u kojoj si košulji nočas spavao.

Tomislav CVETKOVIC

NEDOUMICA

Prozor nek bude otvoren
nek sunce uđe
i nek se ne čudi
ako u čoškovima zatekne pauke.

Ovo je soba za samca.

Šta sam učinio sa tobom sobo
šta sam učinio od tebe ulicu
šta sam učinio tebi nebo
šta je to moglo između nas da se desi.

Ako je besni pas — ubimo ga
ako je ludi vjetar zarimo zube u grivu njegovu
ako je reč iščupajmo je iz korena.

Šta sam to učinio
šta je moglo između nas
da se uklješti
da nas odvoji
pa se tako tiko koljemo.

Petar J. VASIC ZAKLETVA

Ozbiljno kažem. Ovo je poslednja pesma tebi. Ustvari mogao bih da besnim do sutra. Plašim se samo da ne postane malo dosadno. Toliko sam usamljeno dobar. A ništa ništa nisam rekao o posteljama. Ni o podrumu u kome sveta crveni lišaj. Ni o žutom oleandru. Reč po reč. Slovo po slovo. Omrznuo sam te. Ni spomenuo nisam bronzane nokte na mojim ledima. Ni šiblje svanača. Verovaćemo. I moliti se. Jedino je nebo znalo da ovaj sastanak. Cak ni ono potpuno i njega sam prevario. Dan za danom. Noć neće proći. Ja sam tvoj varalica. A tek o ratu. Na njega ne čemo misliti. Kao i na dečaštvo. Na zapaljeni voćnjak. Ništa nam nije važno. Sve ce se ponoviti. Samo obale neće razumeti pravi razlog ovo moprštaju. Vir za virom. Talasi nose inje. Krivo sam se zakleo.

LITERATURA I ŽURNALISTIKA

Izdvajanje literature od žurnalistike je savim deplasirano, ukoliko ne postavimo neki izvanredno oštar kontrast, kao, na primer, između Gibonove »Istorije« i večernjih novina. Takav kontrast je sam po sebi dovoljno preteran da bi imao značenje. Ustvari, ne može se oblikovati neka korisna distinkcija između žurnalistike i literature u domenu literarnih vrednosti, kao razlika između dobro napisanog i izvanredno dobro napisanog. Drugorazredni roman nije novinarstvo, ali on, svakako, nije literatura. Termin »žurnalistika« se izopćao za poslednjih 30 godina; i on izvanredno pristaje u ovom eseju, kao pokusaj da se opomene svoga permanentnog značenja. Po mom mišljenju, najakuratnija i najrazumljivija definicija ovog termina može da se pribavi ako se razmatra stanje i način mišljenja u vezi sa pisanjem onoga što bi svi priznali za najbolju žurnalistiku. Postoji jedna vrsta umra, za koji ja imam veoma izrazitu simpatiju, koja se neizbežno okreće pisanju, ili stvara najbolje sastave pod presjom momentane inspiracije. Tu vrstu umra predlažem da trećiramo kao žurnalistički. Uzroci koji to podupiru mogu da budu različiti; to je ili strasna preokupacija dogadjajima dana, ili, možda (kao što je slučaj sa mnom) inertnost ili lejnlost koja traži neposredni stimulans... I pak, navika stvorena ranim potrebnama da se zarade male sume novaca na brzu ruku. Ne radi novinar na materijalima koji se razlikuju od onih koje tretiraju drugi pisci, već on radi sa drugim, mada manje a često i više cenjenim motivom.

Indignacija koja se često usmerava prema novinaru je rezultat toga što se za njegov posao kaže da je od prolaznog interesa, i da ima nameru da proizvede samo trenutni utisak, pa je, stoga, osuden na večni zaborav posle tog momentanog bljeska. Reči samo ovo znači prenebregnuti razloge zbog kojih pisanje može da postane nefemerno i slobodno pripisivanje tog atributa samom sebi, isto kao i čudni slučajevi koji štite pismeni sastav od zaborava. Osobe koje su primamljene moćnom privlačnošću Džonatana Swifta citaju i pročitavaju »Tkačeva pismak. A prema mom shvatanju ta »Pismak« su žurnalistika, ako je, uopšte, išta žurnalistika. Ali »Tkačeva pismak« su sada tako važan doprinos engleskom pisanju, i uopšte, tako neophodna onome ko hoće da bude čitav kao engleski literata, da mi prosto prelazim preko slučajnosti zbog koje ih još uvek čitamo. Da Swift nikada nije napisao »Guliverova putovanja«,

vanja, i da u političkom životu nije odigrao zapaženu i dramatičnu ulogu, i da pored toga ovaj zaprepašćujući ludak nije tim zahvatima da dopunu trajnosti interesantnijim privatnim životom, gde bi sada bilo mesto »Tkačevim pismatima? Njih bi tu i tamo cenoj neki student istorije anglo-irske epohe koji je slučajno, neko neobično koincidencijom, imao izuzetni stepen literarne oštoumnosti. I niko ih drugi ne bi čitao. Ista bi budinka dostigla pamfletistiku Defoa, da on nije autor »Robinzon Krušoak«. Ili pamfletistiku Samuela Džonsona, da on nije junak Bozvela.

Da se okrenem sada jednom drugom velikom engleske literature sasvim drugog tipa. Predpostavimo da Džon Henri Njumen nije bio veliki voda engleske crkve čije je neverstvo Gledston opisao kao »katastrof i da nije igrao vidnu ulogu u XIX veku koju je, ustvari, igrao; i predpostavimo da je materijal njegove

Apologije mrtav, ko bi sem nekoliko oštoumnih poznavaca stila ikada čitao tu knjigu, sada ili kroz jedan vek? I Njumenova »Apologija je, svakako, novinarstvo

kao što je novinarstvo Swift, Defo ili Džonson.

Citiraču suprotni primer: knjiga »Martin Marpleit« svakako nije tako dobra proza kao Marpilit, Defo, Džonson ili Njumen. Ona pripada nezrelijem periodu. Ali ipak, ona ima divnih pasaža, i celu raspravu je na visokom literarnom nivou. Ko je čita sada izuzev malog broja ljudi, onih koji su zainteresovani za religiozne prepirke te epohi, i onih koji su zainteresovani za prozni stil tog doba? Njih ne smatraju delom obavezno vaspitanih i kulturnih Engleza. Literarnom stilu se ponekada pripisuju skoro magijska svojstva, ili se on akredituje kao mistična predohrana za siže koji više nije interesantan. Ovo, naravno, ne može da bude apsolutno tačno. Stil, sam za sebe, ne može da štiti. Jedino, dobar stil u zajednici sa permanentno interesantnim sadržajem može da se očuva. Svaka druga predohrana, kao, na primer, Defova i Swiftova žurnalistika neminovno ide srećnom udusu. Čak i poezija nije imuna, mada se ona obično odnosi na jednostavnije i većinje teme. Jer ko, izuzev učenjaka i izuzev ekscentrične nekolicine koji takvom poslu prisupaju sa simpatijom, ili onih koji su sebe obazrivo prostudirali, dakle, ko sada može da pročita celu »Faerie Queen« sa oduševljenjem?

(Prevela: Ljiljana HADŽI-PESIĆ)

Tomas Sterns ELIOT

Žarko ĐUROVIĆ

PREKOR NAS NEĆE STIĆI

Ništa nije, pobeglo od našeg zaborava
Ptica koja sanja naše reči prošla je kroz zardalo nebo
i došla u sećanje.

Ona je džepna lampa svoda koja još samo svetli u pesmi.

Na domaku mene dan traži sobe u čudi sunčokreta.

Sobe su hladne i nage kao oko koje traži zasvodenu avlju sinteze.

Sin Tezejev izgubio je svoje preostalo pamćenje i sada se štapa klijak i ubog kroz usamljene vetrokaze. Na berzi čula — jutarnji zrak je najskuplja nadnica. Planina Ostrog kotura se na svojim beskušničkim nogama, kotura se ona kao zauvek napuštena mašta, kao kosa kroz koju su prošli prsti mnogih rapsodija. Sanjam rub kamenih haljina, nedra mirišljava, sanjam otopljeni sneg lica na kome stid svoje rese prosipa. Kraj nogu kej razbijene inkantacije.

Duševni snežnili putuje oko sveta. Ljudi nadničare na farmama tude učitivosti, gledaju u svoje sećanje kao na vrlinu gde se vetrovi i

brda ljube, slušaju zvon mrački koji lici na alatku i njom dozidaju revnosc zamkove nirvane.

Do mene dopire lavež uširkanih sukanja.

To su lepi biro koji nude obamrost mišića, to su olujna bilja, igračke koje se poveravaju ljudskoj etidi kreveta,

to su kavez bez ptica, ali puni cvrkuta, puni igala kroz koje prodevarimo konac noćnih razumevanja.

Znamo te lakoumne grmove, njihovo brbljanje, znamo te nimfe

čiji su zagrljaji dublji nego mudrost šuma.

Znamo ih sa belim slapovima kolena, sa dojkama koje ozrne smiraj i sećanje, koje znalački zobjlji imetak naših vataru.

O berbi sunca, grehu koji uskačeš u usta ptice i ruže, probudila si ležaj i zvuk odevenih klavira,

probudila si u meni susetke letnjih popodneva.

Leto nas baca pod čekić šumova i virova,

baca nas u larmu mirisa — spremnih da nas i u bezobliče prekroje.

Dosada je refren što je u zaborav odmaglio.

Vatra je sinonim za glas krvosoka,

iz glas čitamo let ptice, tutanj mračka,

iz glas čitamo zoru isturenu na cev ovih bludnih metafora.

Seta je berzanski kurs sirotih i tužnih anđela,

što brazdaju po našim danimima i mirnu tamu šire nazaretima,

našim očima, našim rukama koje straže neulovljivo,

što traže tučak bešumnih kanconu sna.

Ruke mi nisu ruke već vatra između rastegljaja strmih ostroških brda,

ruke su — posle svega neću imati ni okrajka lisnatih

nostalgija, neću imati gde da odmorim maslačak nade, šum kamenih nedara zavičaja.

O leto, vetro u cvetanju, ptico što greješ letom zahladene predele,

tužiš me mojoj glavi što je prolistala u jorgovan,

što je postala ivica šume, kamen mutan, kamen mrtav.

Nadamnom nebo — kapci u dosluhu s nesanicom.

Dan gori i svoje vruće ostatke tolji u flaši piva.

Sušte suknje tuku uho svojim izazovnim akordima,

tuku okvir posrkanog leta kao da hoće da izatka

još jedan preludijum za slučajno doživljene uspomene.

Gordana TODOROVIC

ZIDARI

Sve moje pesme oživele su ponovo.
Sve zapevale na granama bisernim.
Oblaci postali beli kao putovanja.
Cvrtut me ostavio u snegu cveća.
Oblaci gukali na obrazima.
Pozlaćena kolevka vidika zri.
Izvori pevaju mojim rukama.
Đurdevke oblakā berem očima.
U usnama mi je žubor leta.
Ljutiće ljubavi berem i dimobojnom Dunavu;
Rastem iz krvi svakog žubora.
S očima velikim i kao strepnja oblaka.
Dubrava nespokojsvta, nevin zvonici zvonā.
Umirem kao svirala za mamljenje pticā.
u akvarem prostora, u ljupkom gnezdu snova.
Jer dan je nabrekao kao ravnjanje đaka.
Usne su mi dva lanci latica
za radnika pod pljuskom crkvena
koji mi znači nastavak sunca.

Božidar ŠUJIĆA

TO JE BIO TRENTAK

To je bio trenutak
Ja sam tebe tražio budan u najdubljem snu
Tražio te odjednom na više mesta
O ptico što tečeš
O ptico laži
Najstvarnija kad priznam da sam te izmislio
To je bio trenutak
Zvezda je u grlu zaspala
Celo preseljeno u Aljasku
Ta Aljaska Najlepši sloj sna
Tebe ptico niko nije primećivao
Jer bila si pretvorena u polje
O pustoši moja
To je bio trenutak
Goreo je bio avion zapaljen u vazduhu
Vode su tekle u vis
Nebo se rušilo
To je bio trenutak
Ti ptico ti svetlosti što dolazi
Iz beskraja
I kao zavesa što padaš
Preko popodnevno sna
Ti ptico ti opsesanu
U svakoj ljubavi prisutna
A najviše u mojoj glavi
Koja peva glasom tvojim
To je bio trenutak
Ja mogu da uradim
Što hoću
Nešto veće od svega što postoji
Mogu da kažem
Baš me briga za lanjske snegove
To je bio trenutak
(U zavijaju ili u snu)
Neko drvo boleće mesto nas
O ptico!

Dragan KOLUNDZIJA

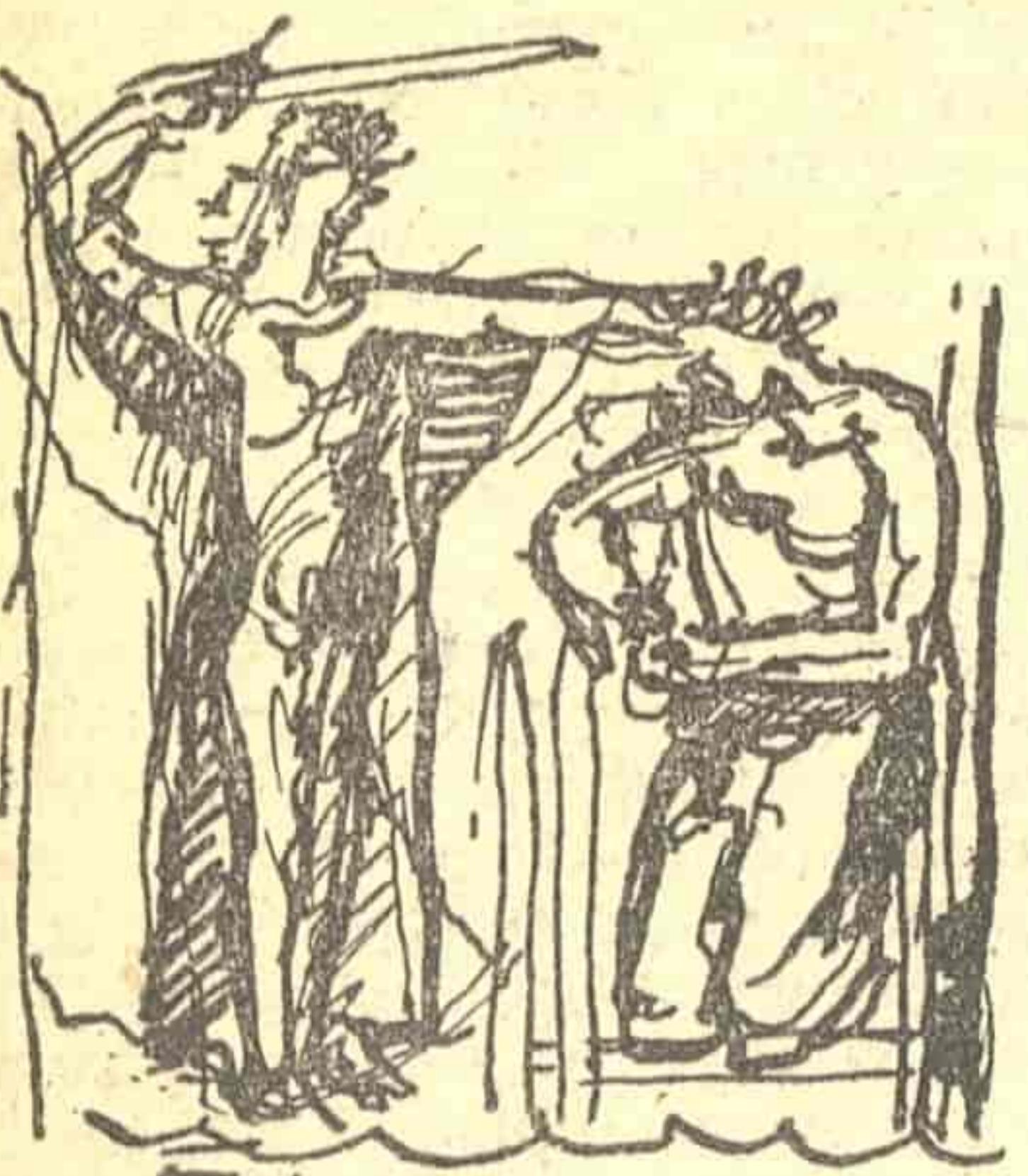
IZLOG ČASOPISA

Saturday Review

Istaknuti amrečki pesnik, dobitnik Pulitzerove nagrade za poeziju, Arčibald Leis, u jednom od poslednjih brojeva povodom obustave izlaženja međunarodnog literarnog časopisa »Botteghe Oscure« (u doslovnom prevodu sa italijanskog njegovo ime znači »Zabitni dučan«), objavljuje članak pod naslovom »Rekvijem za literarno utočište«. Mek Leis veruje da će taj datum biti zabeležen u istoriji literature mada časopis nije imao literarni uspeh u uobičajenom smislu te reči — imao je svega 5000 preplatnika, a pisci koji su njemu saradivali, mada među njima Breht, Kami, Odn, Moravija, Silone, Robert Pen Voren, Dilen Tomas i drugi, bili su mladi i ne naširoko poznati. Ali, časopis je bio značajan i izuzetan po tome što se nije bavio pisanjem o pisanju, već pisanjem za sebe, bio je jedini časopis koji se posvetio (u praksi) kompletном piševom svetu. Stampan u Rimu na gotovo svim velikim evropskim jezicima, prodavao se u svim gradovima od Tokija do Miditauna u Konfektiku, a okupljao je oko 5000 pisača dvadeset raznih nacionalnosti (među kojima je bilo i Novozelanda, Filipinaca, Korejanaca, Kineza i Indijaca).

U bilo kom periodu svetske istorije — tvrdi Mak Leis — časopis obeležen tako jasno uverenjem da literatura egzistira u svetu mnogo širem, mnogo integralnijem nego što je politički bio bi prihvaci i podržavan. U tako fanatički nacionalističko doba kao što je naše, takav časopis postaje anahronizam!

Koliko god da je samotan posao pisca — a samotljivog nema — svaki

hipoteze su nezgodne i ne zadovoljavaju kritičke duhovne. Kritičar »Figara« Z. Z. Gotje ne krije da je on samo odjek 476.900 čitalaca podešten sa brojem 476.900. Ni pisac ni kritičar nisu se promenili, već publik. Sa svojih nebeskih visina, gde se sada Brehtova duša odmarala, ako ona tamo čita parisku štampu, znaće da je on samo za vreme od nekoliko godina, prešao iz najsumnjičive avantgarde u najburžoaskije piske. To je novi dokaz ubrzavanja hoda istorije, koji preti da prebací i nadzvučnu brzinu.

Samo slikarsko umetničko područje izdvaja se iz te jurnave, tamo su hrabrosti dužeg dana (u nedostaku velikih vernošću), i ista gramofonska ploča okreće se kroz više generacija ...

Tako sada Breht uživa poštovanje ljudi sa prve galerije, a i svoje kućapiteljike. To je srćena novost, ali ja se bojim da tamo negde, u potkrovju ili u devojačkoj sobi, neki student već očisti svoje pero da »Majku Hrabrost« nazove melodramom, a »Artura Uš« nekom kamufliranom »limunadom«.

I to bi već bilo odavno da je Bertrand Breht izabrao film umesto pozorište, jer »Mladoturci« iz sedme umetnosti brzo bi već izčuškali svoga protivnika sa filmskog ringa. Eto, baš prošle nedelje, čitao sam iznad potpisa Zana Domariša epitet, kao »Stara garda«, pa »stara raga« i »otrcana pseudo-poezija«, koji se primenjuju na pesnike, kao što su Karne i Zak Prever. Danas je u modi igra na kuglani: onaj koji obori najviše kegla dobija igru. Ali isto tako ne treba dopustiti da se ispusti lopata zraku, a ne bi trebalo ni da se uobrasi da se može sa nekoliko reči sahraniti pesnik zbirke »Paroles«.

Bulevar Sen-Zermen osigurao je uspeh Preverovo »Deci raja«, pošto se ljutio na njegov film »Smešna drama«; tako isto danas pijeska »Upornom uzdizanju Artura Uš«, pošto se nije htio ni da osmehne na »Majku Hrabrost«. Sad ne nedostaje ništa drugo Brehtu, nego samo da ga se odrekne nova »avangarda«.

N. T.

Les Lettres Francaises

U poslednjem broju ovog književnog lista, u članku »Da li je moguća jedna sociologija književnosti?« postavlja se zanimljivo pitanje »Problema sociologije književnosti« povodom istomene studije Albera Memija.

Aktuelna situacija, uslovi sociologije književnosti, perspektive ispitivanja — osnovna su poglavija ove studije, koja podvlači da sociologija književnosti još nije ostvarena. Memi naglašava da tradicionalni načini u ovoj oblasti (marksizam, psihoanaliza) uništavaju specifičnost književne procedure, svodeći je samo na jedan socijalni vid, na jednu psihoanalitičku proceduru. Reč je o postavljanju književnog stvaranja na sociološke perspektive. A izučavanje uslova jedne književne sociologije postaje ustvari izučavanje uslova specifikacije književne procedure. Perspektive izučavanja označenih ovde ustvari su odnosi pisac — delo — publik. Za pisca: ekonomski statut, profesionalni statut, socijalna klasa, književna generacija. Za delo: sociologija vrsta i oblika, sociologija tema, sociologija karaktera i ličnosti, sociologija stila. Za publiku: analiza publike, komunikacija, uspeh, kritika.

Mislimo da su istraživanja ovde sugerirana od velikog značaja. Tiče se studije ekonomskih i društvenih materijalnih uslova stvaranja i studije socijalnih posledica stvaranja, studije koje bi trebalo da budu sastavni delovi istorije i književne kritike, ako njihov predmet pomaže analizi književnih fakata. Književno stvaranje sadrži zaista suprotnosti između kolektivnih socijalnih podataka koje unosi u delo, individualnog stvaranja dela i projektovanog rezultata, pomoći socijalnim sredstvima ka društvu ili bar onim delovima društva koji su njihova publika. Na kraju tog procesa pisac dobija jednu novu sliku dela koju je stvorio; i pitanje, koje se postavlja posle čitanja Memija jeste: da li je to izučavanje tih meduakcija jedna nova autonoma nauka, sociologija književnosti? A ako se hocu doći na to, odnosno: uputiti se izučavanju ka upoznavanju društva, ne bi li predhodno trebalo doći na ono što Memi želi da izbegne, svesti književne činjenice na njihovu socijalnu sadržinu?

Veliki marksistički istraživači, u okviru svojih radova, tražili su u književnosti socijalne dokaze. To ih nije ni najmanje sprečavalo da u zgodnim prilikama podvlače »osobnosti književnih činjenica«: kao talent, genijalnost, što inače nije bio glavni cilj njihovih analiza. Možda je to neki put dovodilo i do prebržih generalizacija, do šematskih objašnjenja. Tako, na primer, kad Aragon analizira izvesne aspekte književnog stvaranja, on to čini kao marksist, a ne kao sociolog.

Treba li donositi neki zaključak o ovom poboljšanju Brehtove umetnosti ili promeni ukusa Gotja? Obe

BELFAGOR

Medi prilozima koje ovaj veoma ozbiljni časopis za književnost i kulturnu objavljuje u jednom od poslednjih brojeva povodom obustave izlaženja međunarodnog literarnog časopisa »Botteghe Oscure« (u doslovnom prevodu sa italijanskog njegovo ime znači »Zabitni dučan«), objavljuje članak pod naslovom »Rekvijem za literarno utočište«. Mek Leis veruje da će taj datum biti zabeležen u istoriji literature mada časopis nije imao literarni uspeh u uobičajenom smislu te reči — imao je svega 5000 preplatnika, a pisci koji su njemu saradivali, mada među njima Breht, Kami, Odn, Moravija, Silone, Robert Pen Voren, Dilen Tomas i drugi, bili su mladi i ne naširoko poznati. Ali, časopis je bio značajan i ista gramofonska ploča okreće se kroz više generacija ...

Tako sada Breht uživa poštovanje ljudi sa prve galerije, a i svoje kućapiteljike. To je srćena novost, ali ja se bojim da tamo negde, u potkrovju ili u devojačkoj sobi, neki student već očisti svoje pero da »Majku Hrabrost« nazove melodramom, a »Artura Uš« nekom kamufliranom »limunadom«.

I to bi već bilo odavno da je Bertrand Breht izabrao film umesto pozorište, jer »Mladoturci« iz sedme umetnosti brzo bi već izčuškali svoga protivnika sa filmskog ringa. Eto, baš prošle nedelje, čitao sam iznad potpisa Zana Domariša epitet, kao »Stara garda«, pa »stara raga« i »otrcana pseudo-poezija«, koji se primenjuju na pesnike, kao što su Karne i Zak Prever. Danas je u modi igra na kuglani: onaj koji obori najviše kegla dobija igru. Ali isto tako ne treba dopustiti da se ispusti lopata zraku, a ne bi trebalo ni da se uobrasi da se može sa nekoliko reči sahraniti pesnik zbirke »Paroles«.

Bulevar Sen-Zermen osigurao je uspeh Preverovo »Deci raja«, pošto se ljutio na njegov film »Smešna drama«; tako isto danas pijeska »Upornom uzdizanju Artura Uš«, pošto se nije htio ni da osmehne na »Majku Hrabrost«. Sad ne nedostaje ništa drugo Brehtu, nego samo da ga se odrekne nova »avangarda«.

N. T.

podrazumeva neku, makar i nejasnu, jedinstvenu religioznu konceptiju. Razumljivo je, kaže autor, da jedan epos sačinjen od literarnih materijala sa različitim istorijskim i geografskim izvorima nema jedinstven teološki sistem, ali bi se bar očekivala od njega ona tendencija da shvatana božanska skveta kao sveta autonomnog, odvojenog od ljudskih stvari, i Zeusa kao stvarno vrhovnog boga i čuvara pravde. Pa ako se u »Odiseji« i »Ilijadi« traga takvom shvataju, u »Ilijadi« se ono samo može naslutiti i to jedino u izolovanim gnomičnim frazama a nikada u samoj epškoj naraciji. Ne samo da bogovi u »Ilijadi« nisu moralno superiori u odnosu na ljudi, nego su, kako su već dobro primetili Grci nekoliko generacija kasnije, inferiori. »Ova njihova amoralnost ogleda se ne samo u narušavanju jednog predpostavljenog etičkog zakona (preluba, survost, laži) nego još više u nedostatku bilo kakvog principa ili norme koja ih rukovodi u njihovim akcijama. Dok ljudske istorije kod Homera imaju jedan nužan razvitet i jedan tragičan sadržaj, bogovi se kreću slučajno, prema kapricu situacije. Sukobi među smrtnicima imaju uvek svoj smisao, odgovornost, odnosno se prema jednoj neminovnoj logici, i realizuju se do kraja, prelaze se reči na dela. Ahil i Agamenon imaju realne interese u sukobu i jednu definitivnu poziciju u društvu, sintetski izraženu u ideji »časti«. Kod bogova su pravi sukobi nemogući već i zbog njihove besmrtnosti. Oni se ne mogu založiti do kraja i po svaku cenu, po cenu da izazovu neki odlučan preokret u svome društvu, po cenu da ubiju ili budu ubijeni. Oni se ne ponosaju kao uzvišeni i tragični aristokratski heroji, nego kao jedna razdražljiva malogradanska porodica. Njihovi se sukobi moraju ograničiti na grdnje i pretnje, te time cela stvar dobija jedan komičan i karikaturalan vid. Bogovi su u »Ilijadi« često komični, Bogovi u »Ilijadi« ni na koji način

ne deluju božanski. Još kada se na laze u dodiru s ljudima dolazi do izražaja, poređ njihovih tipično ljudskih slabosti i njihova strahopštovanja dostačna svemoć. Ali kad su sami u svome svetu potpuno su sveđeni na nivo smrtnika. Među njima čak ne postoje ni tačno određeni odnosi (autoritet Zevsa je još uvek problematičan).

Virtuozno odabirajući primere kojih je u prikazivanju bogova kod Homera Kodino zaključuje: »Ova komika je samo jedan od aspekata Homerske mitologije. Ali je i najkarakterističniji, izražavači sa maksimalnom poetskim efikasnošću onaj ne religiozni (u smislu teološko-sistemskom) stav koji dominira »Ilijadom«. Heziod je pokušati da idealizuje božanski svet i on će se približiti religioznoj sferi, ali kod Homera je u pitanju jedinstvo i superljornost Olimpijskog sveta mora biti čista fikcija, i Homer ga nije mogao organizovati u jedan stvaran hijerarhijski sistem jer mu savremeni život nije to pružao nikakav model. Otuda se, zbog neslaglosti religioznih predpostavki i rukovodenja realističkog principa, i javljač u prikazivanju bogova taj elemenat komični, i čak groteskn, koji ne nalazimo u prikazivanju ljudske aristokratije (Terzit i Dolon ne spadaju u nju). »Ovo je — kaže autor — ekstremni rezultat one rigorozne realističko-poetiske doslednosti koja u »Ilijadi« kontinuirano uništava svaki trag prave religioznosti.

T. K.

Pod naslovom »Jedno uzbudljivo razočarenje« Peter Merlin u najnovijem broju objavljuje kritiku nedavno izšile knjige »U odbranu neupravnosti«, Karla Sapiroa, poznatog američkog pesnika i eseista, apologeta prirode, spontane poezije i negatora intelektualne Eliota, Paunda i drugih.

Pod naslovom »VINJETE NA 8. I 9. STRANI IZRADIO PETAR MARÍC« Petar Maric illustrates a scene from a story, showing a figure with a large nose and a sword.

Ova knjiga je uzbudljiva, smatra Merlin, jer je oslobođena uobičajene kritičarske bombastičnosti i hipokrizije, hrabra je i strasna, sa svim

pregledima koje su kritičari naučili da izbegavaju: zapletenost, rizik, čak i kontradiktornost. Razotčavajuća je jer ne uspeva da provodi u zamudjivanju zemlju kako bi želela; to je na svoj način hroma i kreskava knjiga, mada je »Sapiro na dobroj stazi koja sama po sebi nije uobičajena onoliko koliko on misli«.

Merlin veruje da su Sapirove konstatacije u eseijima tačne (na pr. Eliot je stvorio literarnu situaciju veštacki; on i njegova »situacija« su fabrikati ... Eliot je izumeo jedan moderni svet koji egzistira samo u njegovoj sopstvenoj verziji o njemu), veruje da postoji mreža od pogrešnih konceptacija i pogrešnih izražavanja razapeta nad modernom literaturom, a Sapiro je taj koji želi da je raskida. I potrebno je da bude raskinuta, ali Sapiro tom zadatku prilazi bez nužne preciznosti i pažljivosti, u njegovim esejima oseća se nervozna.

To bi se moglo nazvati žstrom polemikom kad njegovi eseji ne bi to poricali neskladnim, nepravilnim, zapletljanim izlaganjem argumenata. Robert Grejus je o istom predmetu pisao mnogo bolje, a F. R. Livisova detaljnja disekcija Eliotove kritike bila je zbog svoje dokumentovanosti mnogo efektnija.

B. A. P.

The New York Times Book Review

U broju od 11. XII poznati kritičar Donald Adams raspravlja o problemu engleskog jezika koji već vekovima, s vremenom na vreme, ulaganjem većih ili manjih napora, rešava engleska kultura. Najveće pažnju javnosti izazvala je pozamašna sumarica koju je ostavio Bernard So za radikalnu reviziju pisanoj engleskog jezika; So je želeo novu abzuku i što je moguće uspešnije ostvarenje pravila »piši kao što govorиш... Samo isključivanjem dodatnih vokala i konsonata,« tvrdio je on, moglo bi se prekorati nedoslednosti, upropasavanja i apsurdnosti uobičajenog pisanja.

Donald Adams vrlo koncizno informiše o glavnim epochama u kojima je nešto vidno učinjeno na tom polju, a što nije naročito poznato. Elroj publici. To je pre svega Elizabethansko doba kada je postignut značajan stepen pojednostavljenja i standardizacije jezika (naročito u izostavljanju nepotrebnih slova) koji je postao evidentan u poslednjim dekadama XVII stoljeća. Drugi značajan pokret odigrao se u Americi kada je u tadašnjim kolonijama narod počeo da stiče sopstvene narečje. Malo kome je poznato da je Benjamin Franklin svojom mnogostrukoj delatnosti dodaо i interesovanju za reformu jezika (sa vrlo sličnim idejama Soviškim) izraženo 1768. u delu »Semnači novog abeceda i reformisanja načina pisanja«, a još manje da se Noah Webster u sastavljanju svog rečnika 1828. inspirisao nekim njegovim idejama. Pre više od pola veka predsjednik Teodor Ruzvelt podržao je reforme (koje je činio nov način pisanja oko 300 reči) i čak izdao načredenje da ih stvarljari primenjuju.

U naše vreme promene idu vrlo spor: Englezi i Amerikanci manje ili više rezolutnije, poštuju razlike koje u njihovim jezicima postoje, no ipak, čak i tradicionalisti Englezi se više prihvataju promene koje vrže Amerikanci. Reforma će još dugo trajati, misli Adams, i bice postepena kao što uvek i biva.

B. A. P.

No ovakav stav velikog pisca ne sme se bukvalno uzimati kao greh. Jer to je još jedan dokaz bogatstva njegove ličnosti, njegovih traženja i raztrajanja. Kao umetnik za svoj kredit proglašava »neumitnu istinu umetničkog oblikovanja«, kao čovekove ljubav zbog toga kritikuje Sekspira; kao veliki realistički pisac on veruje da realističko ostvarenje mora da sadrži sve ono što pokreće moralna osećanja čitaoca, kao propovednik moralist on traži da Selšpira, da čitaocu prstom pokazuje, da mu diktira moralno određenje prema postupcima umetničkih likova. Veliki pesnik kao da ne primeti poeziju Sekspirovih drama istupajući kao da nema osećaja za jezik, pedantski odbacujući poredenja, metafore i hiperbole kojima i njegova dela oblijuju.

Stav Tolstoja prema Sekspiru Anikst objašnjava činjenicom da je Sekspir živeo i stvarao u veku poezije i da je kod njega ne samo stil već i način mišljenja poetski, dok je Tolstoj u veku proze bio primoran da misli racionalistički.

S. B.

Novembarski broj ovog mesečnika dramaturgije i pozorišta posvećen je Tolstuju. Između ostalog u njemu se može pročitati opširni napis Aleksandra Aniksta »Tolstoj negator Sekspira« u kome autor pokušava da objasnji pobude negativnog Tolstojevog stava prema vrhunskoj umetnosti i istup protiv Sekspira ima psihološke, socijalne i estetske korene. To je, kaže on, kapric genija, drskog uma, koji ne poštije nepriskosene svetlosti kad je u pitanju »častan, čist, lep i pravedan život za sve ljudje. Sve što nije značajno za oствarenje i održanje takvog života, čak i kad je reč o kulturi

Umesto odgovora Miloradu Jankoviću

Na koj komentar „Povodom jedne skandalozne istořije”, napisan povodom članka Milorada Jankovića, „Skandal u domu Nemanjića”, Milorad Janković napisao je odgovor u kome je pokušao da opovrgne neke od mojih argumenata. Ja nemam nameru da polemišem sa Miloradom Jankovićem i da mu objašnjavam šta sve on u mome napisu nije razumeo, nego samo da čitaocima „Književnih novina”, dam neka najneophodnija objašnjenja.

I. Milorad Janković poslužio se u polemici dobro pozitivnim postupkom kome pribegavaju skoro redovno učesnici javnih diskusija, kada nisu u pravu — zamenom teze. Naime, ja sam rekao da je ono što je Janković napisao „neinteligentno, neoriginalno i jedno”. da njegovo znanje ne prevazilazi okvire školskih udžbenika, da je način na koji Janković neke činjenice interpretira primitivno i da je članak napisan nepismeno, tako da predstavlja nenaučno, neliterarno i ne intelektualno nedonošće. Na to Milorad Janković želi da mi dokaže, ono što ja nisam ni osporavao, da su neke od činjenica u njegovom napisu tačne.

2. Janković mi prilično opširno objašnjava šta su to apokrifi i tim objašnjenjem, za koje mu ja dugujem punu zahvalnost, pokazuje da ne pozna materiju o kojoj govori. Samo reč „apokrif” znači „skriven”, tajani, polulegalan da je to ime dato onim knjigama i spisima koji su obradivali biblijske ili hrišćanske istorije na način koji nije bio u skladu sa zvaničnim učenjem i kanonima hrišćanske crkve. „Crkva ih je zbog toga zabranjivala i oni su se širili tajno”. (Enciklopedija Stanoja Stanojevića, strana 68). O njihovom bogumilskom karakteru govore Rački, koji je kao teolog te stvari mogao da sa izvanredno dobro, Daničić, Jagić, Novaković i manje-više sv. starici slavisti. Njihovo mišljenje zastupa i Pavle Popović u svojoj „Istorijske srpske književnosti”. Uostalom, Janković nije moral bržljivo da proučava „Hvalov rukopis”, da čita studiju Jaroslava Šidaku o bosanskoj crkvi (u „Rabu” JAZU 259, str. 68—75), ni knjigu Ivana Ivana „Bogumilski knjig i legendi” (Sofija, 1925), ni raspravu E. Turdeanua: „Apocryphes bogumiles et apocryphes pseudo bogumiles” u „Revue de l’ histoire des religions” 1950. knj. 130, str. 22—52 i knj. 193 str. 176—213, nego je mogao samo da u „Enciklopediji Jugoslavije” (str. 137) pročita članak Dorda Sp. Radojičića, koji te stvari zna bolje nego iko od nas. „Apokrifi kod Južnih Slovene”, pa da se tiveri o nesumnjivom bogumilskom karakteru čitavog niza apokrifa.

3. Zbog čega je malo verovatno da je Rastko Nemanjić čitao „apokrife”? Poznato je,

iz svih savremenih istorijskih izvora, da je Rastko bio Nemanjin ljubimac i da se ovaj starao o vaspitanju svoga sina. Malo je verovatno da bi Nemanja, koji je spaljivao bogumilsku knjige i sekao je zike bogumilskim sveštenicima, davao svojoj deci da čitaju polulegalne i sablažnje spise. Uz to Sava je, kasnije, kao kaluder bio najveći dogmatik među srpskim srednjovekovnim crkvenim velikodostojnicima i sigurno je da na njegovo duhovno formiranje nije mogla da utiče bogumilska literatura. Da bi se takvo „otkrile” moglo primiti bilo bi potrebljano da se izričito svedočanstvo u nekom savremenom istorijskom izvoru. A, ni kod Dometijana, ni kod Teodosija, takvog svedočanstva nema.

3. Kada sam govorio o sutišinskom nerazumevanju istorijskih pojava i dogadaja, ja sam naveo primer Stevana i Jevdokije. Ja nisam nigde osporavao činjenicu da su Stevan i Jevdokija imali bračnih razmirica, već sam samo tvrdio da one nisu bile pre-sudne za raskid tog braka. Do razvoda braka dolazi u vreme kada je srušeno vizantijsko carstvo, kada prijateljstvo Vizantije Stevanu nije više potrebno. Iole inteligen-

tan čitalac to može zaključiti iz izlaganja Nikole Radojičića i Stanoja Stanojevića, na koje se Janković poziva, dok navod iz Jirečka, koji je Janković upotreboio ide u prilog pre mojeg nego njegovoj tezi: „On poče s tim (udaljavanjem od Vizantije, P. Pr.) da je svoju ženu, carsku čerku Jevdokiju, posle uzajamnog optuživanja zbog nevere, oterao...” I odatle je svakome ko ume istorijski da misli jasno da je Stevan počeо da se udaljava od Vizantije, zato što se rastao s Jevdokijom. Posle toga dolazi do približavanja Stevanovog i rimskoj kuriji i Kalajoanu (Leov: „Stefan i Kalajoan” — 1893, str. 13, Kijev). Ruvarac o tome ne govori, ali zato baš na mestu i u raspravi koju Janković navodi kaže da njega politički aspekt vladalačkih brakova ne interesuje. Napis Jovana Radonića, na kome se Jankovićeva argumentacija protiv moje teze zasniva, ne može se uzeti ozbiljno, jer to nije nikakav naučni rad, već prigodan članak napisan za jedan božićni broj „Vremena” s ambicijom da publiku raznodi i zabavi. Više niko ozbiljan ne uzima ozbiljno Pan tu Srećkovića kao istoričara. Da je Janković pročitao samo ono što su o Srećkoviću napisali Ilarion Ruvarac i Ljubomir Kovačević, ne bi sebi dopustio da se poziva na jednu poluizmišljenu i polufalsifikovanu istoriju.

4. Tačno je da je Daničić izdao „Danilov zbornik” 1866 godine, a isto tako poznato je da se za Danila znalo i pre objavljuvanja toga Zbornika, te da je to deo naučnom svetu bilo poznato i ranije. To se može ustanoviti iz prepiske Račkog i Jagića, koja se čuva u Arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu,

a vrlo je verovatno da je Daničić znao za taj Zbornik i da ga je dobro proučio pre nego što ga je objavio. Janković bi mogao da zna da u Danilovom Zborniku nisu samo spisi arhiepiskopa Danila, koji ne govori o Milutinu i Simonidi, nego i njegovih učenika i nastavljača koji o to me govore. Ja neću ispisivati sva to mesta i na taj način zloupotrebljavati pažnju čitalaca i gostoprivrštvo „Književnih novina”, jer takvih mesta ima mnogo. Bilo bi korisno da se Janković sam potruditi i ta mesta pronade. Jer samo su ti izvori, ako smo dobro shvatili ono čemu su nas učili Rački, Ruvarac, Novaković i Kovačević, relevantni.

5. Oni koji se bave istorijom kao naukom ne smiju da bilo šta zamišljaju. Oni treba da znaju. Ja nisam patrijarhalni malograđanin, ni ma logradanski patrijarhalac, me ne ni „bogogodni”, ni „poročni” životi naših srednjovekovnih vladara ne interesuju i sve njihove privatne istorije ostavljaju me potpuno ravnodušnim. Ja samo procenjujem njihovu ulogu i njihov značaj u istorijskom razvitku našeg društva i naše kulture, i mislim da za tu ulogu i za taj značaj nisu presudni njihovi privatni životi.

To su objašnjenja koja sam imao i želeo da dam povodom odgovora Miloradu Jankoviću. Ovim je moj razgovor o članicama M. Jankovića, a ne sa M. Jankovićem, definitivno završen.

Predrag PROTIC

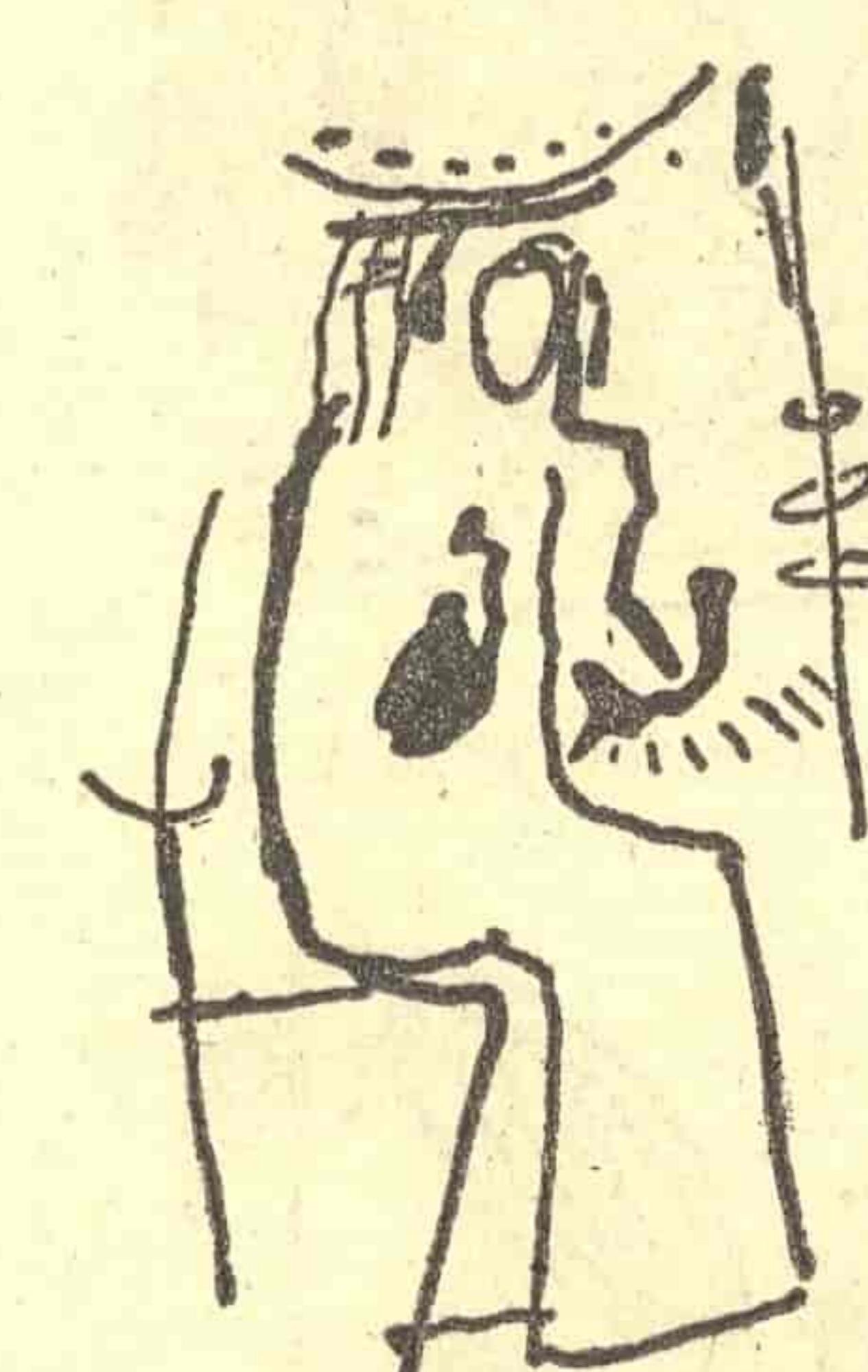
Povodom pisanja Milo Dora u zapadneno-nemačkom časopisu »Magnum«

U broju 98, od 31. jula 1959. godine, „Književne novine“ su prenele neke podatke i činjenice iz čitavog niza napisana dopisnika Tanjuga iz Beča o pozatom zborovanju takozvane organizacije Podunavskih Švaba, među kojima se nalaze i bivši jugoslovenski kulturbundovci i folksdobjere. Ovo zborovanje je trajalo, toga leta 1959. godine, više dana i bilo je zamisleno i realizovano na sasvim revanšističkim osnovama, uz pozne parole i zahteve Nemaca koji su do Drugog svetskog rata živeli na izvesnim delovima nacionalnih teritorija Jugoslavije, Mađarske i Rumunije. Citava naša štampa, a i dobar deo progresivne štampe sveta, reagovali su na ovo i ovakvo povampliravanje fašističkog revanšizma. „Književne novine“ su, međutim, ovom političkom skandalu dale mesto na svojim stupcima pored ostalog i zbog toga što se na zborovanju folksdobjere ispoljio i jedan vid „kulturne delatnosti“ i „kulturnog“ i ideoškog opravдавanja revanšističkih ciljeva Podunavskih Švaba. Dakle: zato i zbog toga što je na „književnim večerima“ kulturbundovskih pisaca i u njihovim tekstovima javno ispoljena krajnja netrpeljivost i stara (ovoga puta dobro podgredjana) mržnja bivših nacista-folksdobjere protiv naše zemlje i naroda. U ovom listu čitava ta folksdobjerska fanfaronada obeležena je člankom pod naslovom „Milo Dor — podunavski Švab“ zato što je na tim „književnim večerima“ salzburgskim aktivno učestvovao, ramen uz rame sa svojim „zemljacima“ (naime: podunavskim Švabama) i jedan bivši Srbin i Jugosloven, sada austrijski državljanin, publicista i „književnik“ Milutin Doroslovac koji piše pod pseudonimom Milo Dor. Sve mu ovome treba dodati jednu takođe nepobitnu činjenicu da je, naime, Milo Dor (Milutin Doroslovac), svojevrećeno, pre svog odlaska iz logora u Smederevskej Palanci u Beč, dotero do tle pogledu

sticanja poverenja kod logorskih vlasti da je, u logorskem listu, čiji je urednik bio zloglasni Ijotčevac — upravnik logora Milovan Popović, postao glavni uvidničar i saradnik „kulturne rubrike“. Posle rata, da bi zataškao svoju prošlost, Doroslovac je razapeo svoje mreže na sve strane i u više navrata, tu i tamo u zapadnonemačkom i austrijskom štampi i nekim periodičnim publikacijama u speo da plasira izvesne tekstove nekih naših domaćih pisaca, trudeći se pritom neobično vrsto da taj vid njegovog rada ne ostane nezašten, i to pre svega u našoj zemlji, kako bi maltene dobiti ulogu nekog nezvaničnog jugoslovenskog kulturnog atašea u Beču. U tom

bio u francuskoj kulturnoj javnosti oko dodeljivanja nagrade Goncourt rumunskom emigrantu i bivšem fašističkom propagandistu Vintili Horiji, jasno pokazuje da ti takvi elementi svakim danom postaju sve agresivniji, drskiji i bezobzirniji, utoliko pre što im mnogi „široki“ i „dobroćudni“ ljudi pokušavaju da progledaju kroz prste, u ime nekog trulog liberalizma i trule demokratije koji su stvarni liberalizmom i stvarnom demokratijom nemaju ama baš nikakve veze. U slučaju Horije, francuska javnost je bila jednodušna u oceni da je tako skandalozne greške došlo pre svega zbog toga što se nije preispitala prošlost jednog emigranta koji je, uz to, svoj roman „Bog“ se rodio u izgnanstvu, ni manje ni više, poslao pariskom izdavaču direktno iz Frankove Španije, gde je, sve donedavno, godinama živeo i radio. O drugim recidivima teške prošlosti na planu politike i kulture, ispoljenim poslednjih godina na raznim stranama sveta, ne želimo ovog puta ni da govorimo. Ne bismo više govorili ni o Milutinu Doroslovcu ili Milo Doru, jer je njegov slučaj jasan kao dan, da nas i proslog, a evo, i ovog puta nije povukao za jezik.

Ujeden istinitim a nepriyatnim činjenicama o sebi, objavljenim na stupcima ovog lista, on je čekao prvu priku da se „osveti“. I ta „prilik“ je došla. U avgustovskom broju nemačkog časopisa „Magnum“, koji izlazi u Kelnu, Milo Dor je, s brda s dola, ustalom kako je najbolje znao i umeo, pod vrio karakterističnim i simptomatičnim naslovom „Ne Moskva nego Pariz“, dao za nemačku javnost jedan informativni prikaz o stanju i strujanjima u savremenoj jugoslovenskoj književnosti. Svak ima pravo, pa i emigrant njegovog kova, da prikazuje ovog ili onog našeg pisca, ovu ili onu našu književnu grupu u svetlosti kakvu sam izabere, utoliko pre kad je reč o informativnom prikazu, namenjenom

svojim poduhvatu bio bi skoro sasvim i uspeo da nije od jednom izbij politički i kulturni skandal u vezi s njegovom saradnjom s podunavskim Švabama.

O nepriyatnim stvarima i nepriyatnim ljudima koji imaju crnu prošlost nije ni malo prijatno pisati, čak i onda kada je reagovanje i nužno i opravданo, i s kulturnog i s političkog gledišta. Od ponovnog preživakanja takvih stvari uvek čoveku u ustima ostaje neka nepriyatna aroma. Skandal koji je, međutim, nedavno iz-

BIOGRAFIJA MERILIN MONRO

— BESTSELER U AMERICI

Eminentni pozorišni kritičar sa ma i slikom. Libermanov rad na ovoj knjizi je trajao skoro četiri decenije i zato prikazuje slike u raznim fazama njenog života i razvoja. Knjiga počinje serijom fotografija i oboimljenim intervjuom sa Matisom, preko Ru-a, Braka, Utrila, Suzan Valandon, uvođi čitaoca u svet majstora Kandinskog, u Sezanov atelje u Eksu, Moneove vodene vrtove u Zvernu i Sagalova potkrovija na Montmartru. Už živu reč samih slikara i njihovih duhovitih i tužnih razgovora sa Libermanom, čitalac ove knjige dobija najpotpuniji uvid u jedan svet toliko različit od svakidašnjice, kakav retko može da dočara ljetdom film, baš zbog njegove duroke autentičnosti. Uz knjigu je dodata i pažljivo odabrana zbirka najboljih reprodukcija ovih slika.

NEOBICNA STUDIJA O SA-VREMENOM SLIKARSTVU

O velikanim pariskim slikarskim sklepom je do sada mnogo dela, od kojih neka imaju znatnu umetničku i literarnu vrednost. Ali, studija Aleksandra Libermana „Umetnik u svom ateljeu“, znatno odsakače od ostalih baš po načinu tretmana i tehnike izražavanja pisca. Liberman je pored kujizvenog pera upotrebio i fotografsku kameru, prilikom svojih poseta velikim slikarima i zabeležio je fragmente njihovog života i stvaranja na jedan savremen način, reči-

POPULARNOST ILJE ERENBURGA U ENGLESKOJ

Među savremenim ruskim piscima, koji su ove godine bili najpopularniji u Velikoj Britaniji, Ilija Erenburg je među prvima, mada Solohov nedvosmisleno vodi sa svojim „Tim Donom“ i „Uzoranom ledinom“. Sada su izšli dve Erenburgove knjige „Kravljenece“ i „Prolaze“, koje predstavljaju dva dela jedne trilogije, koja još nije završena. U ovim knjigama Erenburg piedira za kravljene ne samo u klimatskom smislu, nego i za otopijavanje leda u ljudskim srćima, politici i socijalnim odnosima.

USPOMENE MARSELA PANJOLA

Poznati francuski pisac i filmski reditelj Marcel Panjol, član Akademije i jedan od „besmrtnika“, objavljen je pod naslovom „Dani u blicu“ zbirku sećanja na svoje dečake dane. Kao i sva zbirka ove vrste, koju su izšile iz pera renowiranih pisaca, i ova obiluju lirskim opisima prirode i neoskrnavljenom ljubavlju prema roditeljima. Zivim i

bogatim jezikom Panjol dočarava atmosferu francuskog Juga i karaktere njegovih žitelja, na način koji umnogome podseća na „Plisme iz mlinâ“ Alfonsa Dode-a, koja je Panjol i preneo na film. Dirljive su stranice o njegovoj prvoj ljubavi za koju kritičar „Monda“ kaže da su najpoetičniji redovi napisani u Francuskoj posle rata.

ANA KARENJINA NA SCENI SAVREMENOG POZORISTA

Reditelj Minja Dedić napravio je dramatizaciju poznatog Tolstojevog romana „koja se oslanja na Tolstojev roman, a u isto vreme gradiće na principima antičke tragedije. Na premjeri koja se očekuje sredinom februara tri glavne role Anu, Vronskog i Karenjinu tumačiće naši poznati glumci Olivera Marković, Voja Marić, Rade Marković.

O. ZEKAVICA

Obaveštenje pretplatnicima

UMOLJAVA SE PRE PLATNICI DA OBNOVE PREPLATU NA »KNJIŽEVNE NOVINE« ZA 1961. GODINU.

PREPLATA IZNOSI: 600. — DINARA GODIŠNJE (ZA POLA GODINE 300.— DINARA), A ZA INOSTRANSTVO DVOSTRUKO.

PREPLATA SE UPLACUJE NA ŽIRO RACUN BROJ 101-707-1-208 KOD KOMUNALNE BANKE GRADA BEOGRADA, ILI NA BLAGAJNI »KNJIŽEVNIH NOVINA«, BEOGRAD, FRANCUSKA 7.